

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Det gamle Brønshøj

— og det nye

TEKST:
PAUL MOES

INTRODUKTION:
MARTIN A. HANSEN

Det gamle Brønshøj

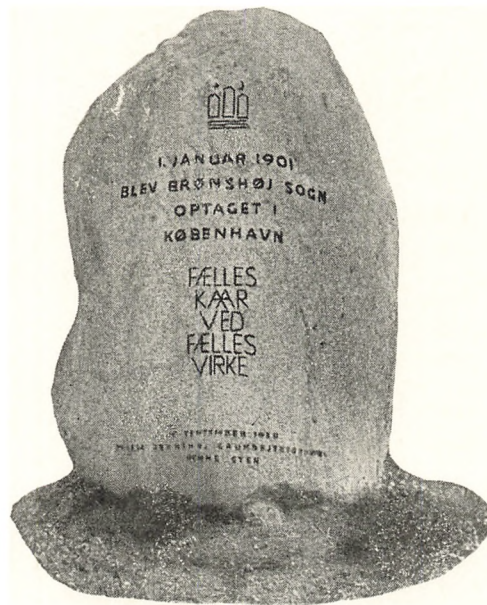
– og det nye

„Et folk må holde muligheden for sammenligning fast, ellers er man som et individ, der har mistet hukommelsen. Uden et Før er der heller ingen Nu“.

(Johs. V. Jensen.)

Det gamle Brønshøj

— og det nye

TEKST VED
PAUL MOES

MED
INTRODUKTION
AF
MARTIN A. HANSEN

1949

CALBERGS BOGHANDEL

KØBENHAVN - BRØNSHØJ

FOTO

F. ANSBERG - HANS A. HANSEN - OSVALD HANSEN
SKAT MADSEN m. fl.

TRYK:

KLOSTERTRYKKERIET

REPRODUKTIONER:

BYENS CLICHEANSTALT

GAMMELT OG NYT

Af MARTIN A. HANSEN

Ofte, naar man er kommet hjem til den lille By, hvor man har levet som Barn og i de første Ungdomsdage — men hvor man nu kun *kommer* — er man blevet forarget over, hvad Folk forandrer. Altid er noget forsvundet, store Træer og gamle Huse, der burde ligge der Danmarkshistorien ud. Og se nu! Jo, Møllen har de revet ned, de ryggesløse. Nu er Byen uden Vinger, en stækket Gaas. Man stod dengang her-nede og saa Akselhovedet svimmelhøjt deroppe være selve Zenith, Aksel og Hathjul gik knagende oppe i Verdensrummet, Vingerne kom dykkende ned fra Himlen, gik forbi i et Stormsus. Og stille Sommeraftener, husker man, stod Møllen i Saks højt over Byen, synlig viden om, sandelig der var sat et stort Kryds ved denne By. Nu er der en Motor i Stedet. Hvad er der ved det nye, de laver? Tro mig, ingenting! Og selv interessante Folk udrydder de metodisk, disse Herostratosser. Hvor er I henne, I gamle Kendinge, Jordens forstandige, I som bar Verden, og hvis Røster endnu mumler i mit Øre? Ryddet bort, kommet paa Kirkegaarden. Vel, jeg gaar hen og besøger jer. Og det ved man da, at Kirken og alting ved Kirken, det forbliver som det var. Men hvad faar man at se der? Jo, ogsaa her huserer Ødelæggerne, nu skal Kirkegaarden lægges om, den skal være pæn og vinkelret, I døde, I maa rigtigt ind paa Geled, se til venstre, se til højre, giv agt, ret jer ind! for her skal være Orden nu. Men da bliver man vred, det er et fredhelligt Sted, og selv om man ingen Ret har i Byen mere, saa maa man dog værne Stedet. protestere.

Jo, man vil protestere over Vandalismen, og paa Vejen fra Kirkegaarden kommer jeg til at følges med en gammel Kvinde. Gamle Kvinder træffer man altid paa Kirkegaarde, ikke som et Sorgens Symbol mere, men som Omsorgens, de hæger, de er nænne, de pynter, de er jo selv Blomster. Jeg beklager, som Folk farer frem, og jeg venter at faa Ret. Var det en gammel Mand, kunde jeg sikkert vente det. Mangen en gammel Mand er det

egentlig forbi med, naar han ikke mere kan arbejde. Han er nu hjemløs, ligesom evigt paa Rejse, skønt han bor paa samme Plet, men Pletten forandrer sig ustandselig, Dagene fører ham længere og længere ud i det fremmede, han skal ikke finde hjem, før hans Øjne er lukkede. Men den gamle Kvinde kan hæge, hun er med, hun er stadig hjemme, og hos hende faar jeg ikke Medhold. Nej, hvorfor dog det? Det er da pænt og godt det de laver, og nu kan man da komme ind til Gravstederne uden at træde paa andres. Jo, men her burde de alligevel lade det være, som det altid har været! Ork, siger hun saa, for tres Aar siden lavede de ogsaa det hele om. Naa, forandrede de det ogsaa dengang? Ork ja, hvornaar har Folk ikke forandret? Men nu bliver det alligevel bedre, det synes da jeg.

Saadan en gammel Kvinde, der hæger om alt, men kun hæger om Minder, naar de er lige saa levende som Livet, hende kan man gaa i Skole hos. Laan mig et Øjeblik dine Øjne, gamle Kvinde, netop bare et *Øjeblik!*

Og saa ser man med hendes Øjne. Man ser Historien, og den viser sig at være ganske anderledes end de stille Arveting paa et Museums Hylder, den er egentlig fuld af Ungdom og dog viis, Historiens Aand er virksom, den forandrer, bygger nyt paa en ny Maade, men i Hjertet er den dog altid sig selv, en erindrende Aand, det kan man se med den gamle Kvindes Øjne, ogsaa den hæger om det levende, enten det er født i Gaar eller er baade eet og to Tusind Aar gammelt. Husk det, naar du bygger, ellers bygger du faktisk uden at have støbt Grund under Huset. Men forstaar Folk Historiens Livssammenhæng, kan deres By vokse og forandre sig til Ukendelighed og dog bevare Rødderne.

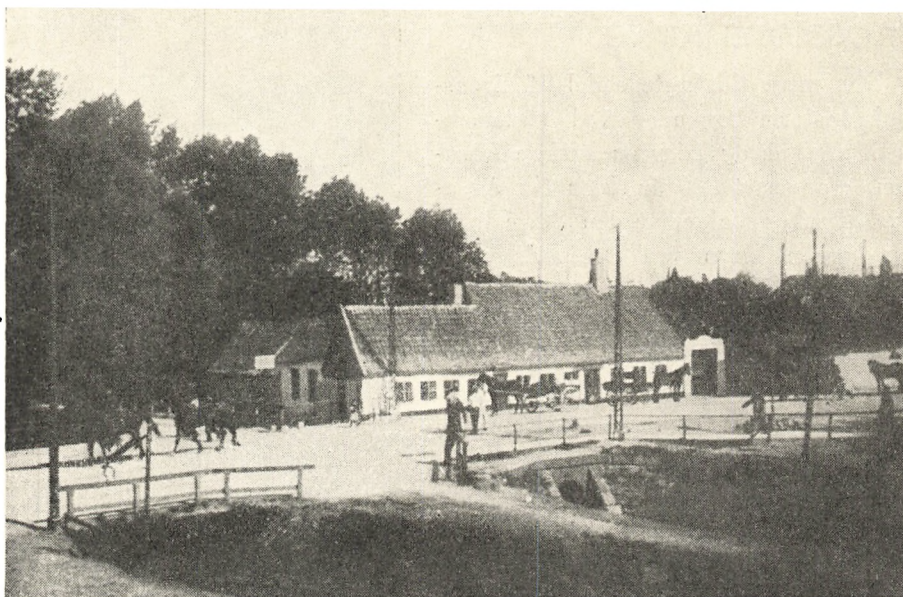
Den savner jeg! sagde den gamle Kone. Vi saa mod Stedet. Der var ingen Mølle at se mere. Blikket for som et Vaadeskud ud i det tomme. Ved Ændring, Alder, Vækst er der et Vemod. Det binder Sindet til Stedet med en Ømhed, som bør komme dets Fremtid til gode.

Engang var Brønshøj en sjællandsk landsby, men landsbyen døde. Den sygnede hen presset af en ny tids teknik og en storbys ekspansions-trang.

For længe siden kørte kulsvierne fra Nordsjælland gennem landsbyen med læs til kulturvej, pottemagere med varer til hørkræmmerne, blegemænd, der vaskede for velhavere — og mælkebønder, »flødepiskere«, som de kaldtes, fordi mælken rystedes under transporten i de stive vogne. De kom hver eneste dag, og om natten, når der var stille, kunne man høre kulsviernes væddekørsler, når de tæt drukne rasede hjemad mod skovene.

På landsbyens tomter af gårde og huse rejstes nye bygninger, der skulle blive kernen i et moderne forstads-kvarter. Hvor bønderne endnu før Absalons tid havde dyrket jorden, blev der gader, veje, huse og haver i tusindvis.

Det var ikke mere ryttere og bøndervogne, der paa vej til København færdedes ad de opkørte veje, men trafikmidler født af en tid, der var blevet landsbyens banemand. For tiden var blevet en anden. Måske kunne den paa sin vis være lige ubønhørlig, men den

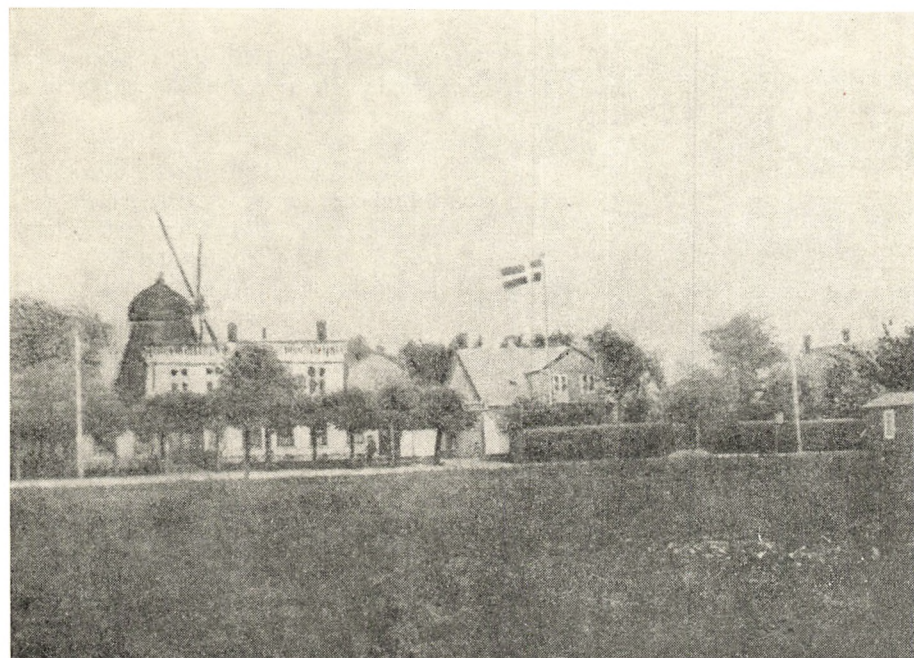
havde mistet i varme og umiddelbarhed — en ny tid.

Til den kæde af generationer, der havde spundet deres net af livstråde om det lille, primitive samfund, kom nu talløse nye skæbner, der ogsaa blev en del af det gamle bosteds liv og historie.

Livets rytme vedblev fra generation til generation at være den samme for den enkelte — haab, drømme og kamp — hverdagens kamp for brødet, indtil den dag traaden bristede.

Med minderne om den gamle landsby svandt ogsaa, som tiden gik, minderne om de forudgående slægter — for mange blev det eneste spor en sten nær kirkens graa mure.

Til sidst var landsbyen helt borte. Millionbyen var blevet dens skæbne. Fra at være en landsby udenfor København var Brønshøj vokset til at blive en sjettedel af landets hovedstad.

Billederne på denne side repræsenterer to yderpunkter for det gamle Brønshøj. Øverst ses »Løgttekroen«, der lå omtrent, hvor Slangstrupbanens station nu ligger. Der var altid liv og røre i den gamle kro. Den var en slags gennemgangspunkt, for her holdt folk rast under vejs til eller fra København. Ved »Løgttekroen« gik Brønshøjs grænse ind mod byen. Kroen er nu for længst blevet historie. Den blev revet ned år 1904. Nederst ses den gamle Husum Mølle, der lå ved sognets modsatte grænse, og foran den Husum Møllekro. Møllen nedbrændte 1921, men kroen ligger der endnu.

Absalons kirke

Den mere tidsfæstede del af Brønshøjs historie begynder ved statsmanden, præsten og krigeren, biskop Absalon. For snart 800 år siden fik Absalon af kong Valdemar den Store byen og borgen Havn ved Øresundskysten som gave. Ved et gavebrev senere lod Absalon det hele gå ind under Roskilde bispestol. I dette gavebrev, der i 1193 stadsfæstedes af paven, nævnes Brønshøj kirke, som Absalon ønskede skulle blive i hans eje, så længe han levede.

Absalon havde en gård i Brønshøj og meget tyder på, at han selv har ladet kirken opføre. I hvert fald er det sikkert, at Brønshøj kirke er en af Københavns ældste bygninger. Oprindeligt bestod kirken kun af skib og kor, men omkring år 1400 blev tårnet bygget.

Den gamle kirkebygning bærer så umiskendelig landsbykirkens præg og dermed et præg af noget typisk dansk, som tiden aldrig har kunnet løbe fra. Dens mure blev de eneste, der fik den fornødne bestandighed til gennem århundrede efter århundrede at følge landsbyens liv i glæde og sorg og til at opleve den udvikling, der skulle gøre Brønshøj til en del af København.

I tidens løb har der været foretaget en lang række ændringer, restaureringer og tilbygninger til kirken. Heller ikke det indre har undgået forandringer. I kirketårnet hænger to klokker. Den ældste er fra 1509, men blev omstøbt i 1845. Det var ikke usædvanligt, at man lod kirkeklokker omstøbe. Det hændte, at de blev »brustne« i klangen eller simpelthen slog synlige revner som følge af slid. Værst gik det ud over klokkerne efter dødsfald indenfor kongehuset, hvor der ofte blev ringet med klokkerne i mange timer ad gangen.

Klokken fra Brønshøj kirke har således delt skæbne med mange andre.

Også den anden klokke, der har en latinsk indskrift, som fortæller, at den er blevet støbt til Stora Køpinge kirke i Skaane i 1590, har en historie. Man har tidligere ikke været helt klar over, hvordan det var gået til, at denne klokke var havnet i Brønshøj kirke. Ved to lejligheder i Danmarkshistorien har konger imidlertid ladet udskrive kirkeklokker for at lade malmen anvende til støbning af kanoner. Nogle år efter den sidste udskrivning, lå der endnu et lager af ubenyttede klokker tilbage i kobbermøllen ved Kronborg. Disse klokker blev så fordelt til kirker, der havde måttet aflevere. På den måde er det antagelig gået til, at klokken fra Stora Køpinge kirke nu hænger i kirketårnet i Brønshøj.

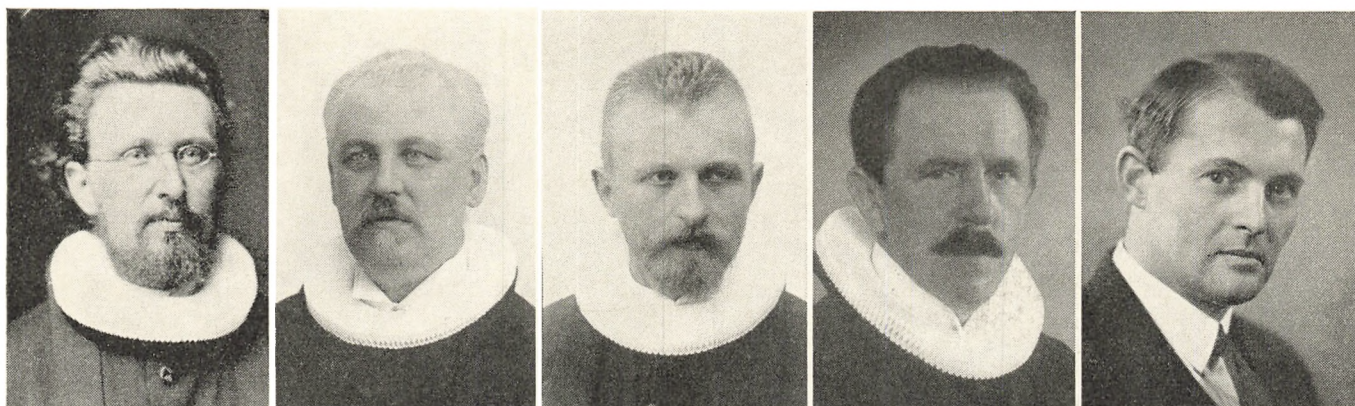
Altertavlen i kirken er fra 1587, medens prædikestolen er næsten et århundrede yngre. Den er skåret i 1678 af Lorentz Jørgensen fra Holbæk, der var datidens berømteste billedskærer. Hans navn var den gang kendt langt udenfor landet grænser, og vurderes stadig højt. Hans arbejder hører til de værdifuldeste skatte,

Brødrene Petersen ved ambolten foran den gamle smedie i Brønshøj. Billedet er reproduceret efter et maleri af Christian Bennedsen.

Brønshøj gamle, smukke kirke har landsbykirkens præg. Den er så gammel, at den måske er Københavns ældste bygning. Biskop Absalon, der havde en gård i Brønshøj, skal have bygget den, og den var i hans eje, så længe han levede. På grund af sin beliggenhed kom kirken til at spille en rolle både under svenskekrigen og i 1807, da englænderne bombarderede København. I sin tidligste periode bestod kirken kun af skib og kor, men i 1400'erne blev tårnet bygget. Det nederste billede er fra tiden omkring århundredskiftet. Den hvide gård til højre er den gamle præstegård, der blev revet ned få år senere. Bag vinduet til venstre i den hvide længe var gennem meneskealdre konfirmandstue.

danske kirke ejer. Slægt efter slægt har søgt kirken. Absalon har været der og Eleonora Christine, der som gammel kvinde efter 22 års fangenskab i Blåtårn en tid boede hos en slægtning på Husumgaard. Både hun og tidernes navnløse skare har her bedt den bøn om trøst og styrke, som angsten for livet og dets kamp har givet dem behov for.

En række af præster og degne har tjent dem gamle kirke. Bag hvert eneste navn ligger en skæbne, historien om et menneskeliv på godt og ondt.

Drama 1653

De gamle tingbøger fra Sokkelund Herred fortæller i al deres enkelthed meget om livet i Brønshøj og trækker linierne op for mange skæbner. Blandt disse beretninger er historien om en rystende og usædvanlig tragisk sag fra Brønshøj Præstegård 1654, hvor præsten hr. Niels Jacobsen blev anklaget for at være fader til tjenestepige Maren Michelsdatters barn og for at have dræbt det. Maren Michelsdatter aflagde ifølge den gamle beretning ed på, at præsten var barnefaderen. Hun fortalte, hvordan præsten, da hun havde født barnet, havde taget det og var gået med det. Hun havde bedt ham om for Guds skyld at måtte beholde sit barn, men hr.

Niels havde svaret: »Nej, jeg ser hellere, at det mister sit liv, end at jeg mister min kjol.«

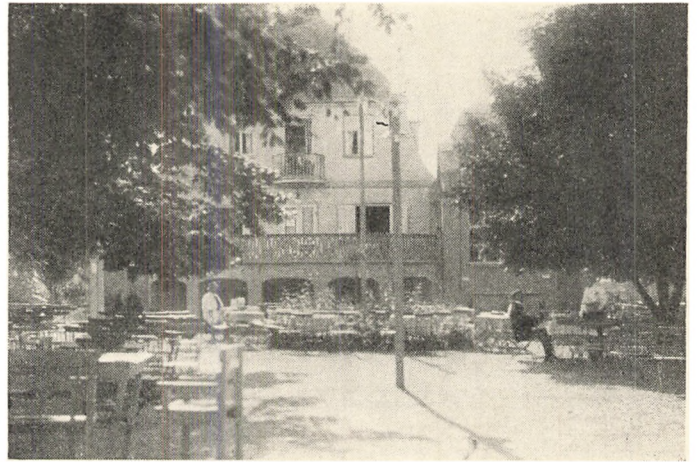
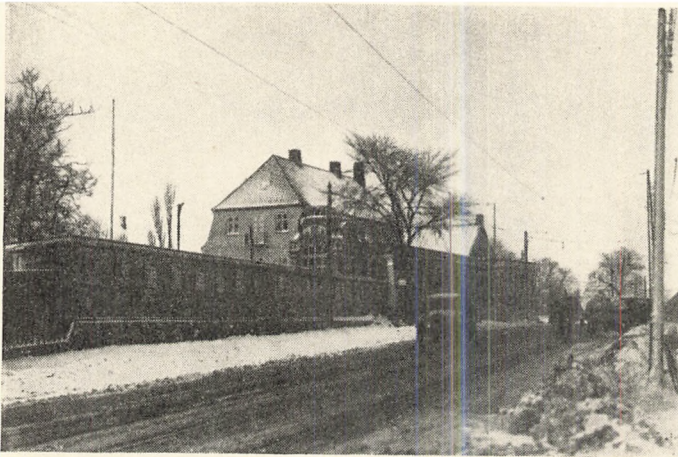
I en egen dystre dramatik træder skikkelserne frem af tingbøgerne. Man ser for sig, hvordan præsten til sidst efter pigens tryglen indrømmer, at han har begravet barnet i stegersets lergulv. Man ser, hvordan naboernes koner om søndagen efter gudstjenesten opsøger den ulykkelige pige og tvinger hende til at tilstå, at hun har fået et barn, og hvorledes hun i deres nærværelse må grave barnets lig op.

Retsmaskineriet kunne synes hårdt og ubarmhjertigt. Med lange rækker af vidner blev forholdene i præstegården nu belyst, præstens familieforhold, hans økonomiske stilling, hans hustrus død og alt, hvad naboere og genboere i tidens løb havde set eller hørt om præstens færden. Hårdest gik det ud over Maren Michelsdatter. For præsten selv var forsvundet — rimeligvis flygtet ud af landet. Men selv om man kunne dømme den unge pige fra hendes hals, kunne sagen ikke slutes, for hr. Niels havde fremtrædende slægt i København, der mobiliserede alt, hvad der dengang var muligt, af dygtige sagførere for at redde ham. Sagen blev rullet op forfra med både gamle og nye vidner og nåede omsider frem til Landstinget i Ringsted. Hidtil havde sagen været behandlet i Tinghuset i Glådsakse, der dengang hørte under herredet, men her slutter de gamle beretninger,

Øverst fem sognepræster, der har haft deres gerning ved Brønshøj kirke i tiden fra slutningen af halvfemserne og frem til vore dage. Det er fra venstre H. M. N. Wamberg (1893—1904), S. H. Holck (1904—1914), H. P. Aastrup (1915—1920), C. C. Jespersen (1921—35), og W. A. A. G. Sparring-Petersen, der udnævntes i 1936.

Nederst ses det indre af Brønshøj kirke med prædikestolen, der er forarbejdet i 1678 af datidens berømteste billedskærer Lorentz Jørgensen.

og man ved således ikke, hvilken dom hr. Niels fik, eller om Maren Michelsdatter virkelig kom til at ende sine dage i Bispebjerg galge.

Den svenske spion

Kirken var med at skabe Brønshøjs historie. Den er det centrale punkt. Når voldsomme begivenheder truede København, kom den til at spille sin rolle, men det ændrede intet. De gamle mure var urokkelige.

Sådan gik det også, da den svenske konge Karl Gustav i midten af det syttende århundrede havde besluttet sig til med vold at skabe et fælles-nordisk monarki. Danmark skulle erobres og slaget skulle stå om København.

Allerede i sommeren 1658 havde den svenske konge sendt sin rådgiver og fortrolige den unge fæstningsarkitekt Grev Erik Dahlbergh til Danmark for at spionere. Fra dansk side opdagede Ulrik Christian Gyldenløve imidlertid, at der var noget mistænkeligt ved Grev Dahlberghs færd i København og hans interesse for de

For flere menneskealder siden indrettedes Brønshøj Tivoli i gården »Julianehøj«s bygninger, på hjørnet af Frederikssundsvej og Krabbesholmsvej. Brønshøj Tivoli var i mange år et søgt udflugtssted, særlig for beboerne på Nørrebro. I haven var der gynger, skydetelte og karusseller, og her indrettedes Københavns første friluftsteater. De to øverste billeder er fra det gamle etablissement. I midten til venstre ses ejendommen med indgang til Brønshøjs første biograf på Frederikssundsvej 150. Den oprettedes i 1917, og digteren Johan Skjoldborg havde bevillingen. 1927 flyttedes den til Frederikssundsvej 127 (billedet i midten til højre). Endelig i 1937 åbnedes den nuværende Bella Bio (nederste billede). Bella Bio blev nabo til det nuværende Brønshøj Tivoli, der ligger på det gamle Tivolis grund.

militære anlæg. Sammen med livregimentets chef, Frederik Ahlefeldt, op-søgte han Dahlbergh og inviterede ham til middag. De to danske adelsmænd gav sig efter middagen til at drikke med svenskeren for at gøre ham uska-delig og for eventuelt at få ham til at røbe sig. Dahlbergh formåede imidlertid at klare sig, og det lykkedes ham til-med at skaffe alle planer til Køben-havns befæstning.

En nat i august forlod han Køben-havn og hans danske venner fulgte ham til Vesterport, hvor de drak et afskeds-bæger med ham. Ingen af de to danske anede da, at han i det øjeblik havde alle kortskitser og planer paa brystet.

Grev Dahlbergh drog til Korsør, hvor han mødtes med den svenske konge, der nu fik de oplysninger, han skulle bruge.

Lige indtil den hollandske flåde i begyndelsen af no-vember undsatte København, lå den svenske hær udenfor byen. Svenskerne trak sig nu tilbage til Valby Bakke. De ventede et udfald fra København, men da det ikke kom, trak Karl Gustav sine tropper tilbage til Brønshøj, hvor han slog lejr. I løbet af de kommende måneder udbyggede han ved Grev Dahlberghs hjælp byen til en fæstning. I 22 måneder var Brønshøj den svenske konges hovedkvarter. Inde i lejren lå kirken. Rundt om den nedbrød de svenske soldater gårde og huse og fordrev bønderne. Til sig selv og sine øverste officerer lod Karl Gustav bygge luksuøse kvarterer. I den periode kom den gamle kirke ikke til at opfylde sin bestemmelse. Den svenske konge tog ingen hensyn, men brugte den til krudtmagasin og til værksted for fremstilling af små primitive håndgranater. Det har dog næppe været våben af farlig karakter. Man får ikke indtryk af, at de har gjort synderlig skade. Datidens krigsmidler var trods alt mindre harmløse end nutidens.

Kanonkuglen i suppeterinen

Under en del af belejringen tog Svenskekongen op-hold på en gård i Utterslev. Dette kvarter havde han imidlertid ikke længe, fordi man inde fra voldene be-gyndte at beskyde ejendommen. Årsagen til beskyd-ningen af netop dette sted skal have været, at kongens opholdssted blev røbet af en ung pige, der tjente på gården. Hendes kæreste gjorde tjeneste i den danske hær indenfor voldene, og med et lagen signalerede hun til ham for at vise, mod hvilket punkt kanonerne burde rettes. En aften, da Karl Gustav netop havde sat sig tilbords i gårdens hovedbygning, gik en kanonkugle ind i taget, og det fortælles, at den havnede i Kon-gens suppeterin! Efter dette flyttede Karl Gustav sit kvarter.

Men Karl Gustav havde ikke held med sig. Køben-havn var for hård en nød, og Kong Frederik III havde erklæret, at han »ville dø i sin rede«.

Den hyggelige stråttækte længe øverst er Brønshøjs gamle smedie, Frederiks-sundsvej 156, på hjørnet af Kirkevej. Billedet stammer fra den periode, hvor de to brødre Petersen drev smedien. Lige-som restaurationerne var smedien et sam-lingssted, hvor man mødtes og spurgte nyt. I selve smedien indrettedes Brønshøjs første barberstue, hvor kunderne bragtes til sæde i en speciel stol, som brødrene selv havde konstrueret. Des-uden var det i denne ejendom, at en datter af en af brødrene, Vilja Petersen, indtil 1920 drev en lille privatskole. Ti år senere blev den gamle smedie revet ned. Den erstattedes med den store, moderne etageejendom, der ses på nederste billede.

I et dagbogsblad skrev en københavnsk borger den gang: »Den 1. Juni kvitterede de Svenske deres Leir for Kjøbenhavn i Brønshøj, som de haver haft inde udi 22 Maneder og 7 Dage. Samme Leir var vidt begreben, større end Kjøbenhavns By. Derudi vare mange skjønne Værelser og Huse, som Kong Gustavus af Sverige og de andre Grever og Herrer samt høje og nedrige Oberster og Underofficerer holdt Hus. Udi mange Værelser var Gulvet lagt med Fliser, skjønne Stykker omkring Stuerne, desligeste udi deres Gemakker vare skjønne Vinduer udi med Døre og Jernkakkellovne og meget vel udstafferet. Var meget fast med Volde, Skanser, Runddeler, meget stærkt befæstet; de havde dennem saa befæstet og forsvart, ligesom de skulde besiddet og beboet dem udi 100 Aar. Alle ryttere og fodfolk havde deres hytter og værelser, somme i Jorden, og somme ovenpaa med deres Heste. Imidlertid de 4 Dage stod paa, de skulde gjøre Leiren ryddelig, var Borgerskabet udi Leiren og købte Kvæg, Heste, Øxen, Stude, Faar, Lam, Høns, Gæs, hvad som de havde taget fra Bønderne udi deres skatter, og for hvis Bønderne kunde været til dennem skyldige. . . . Den 5. Juni blev den svenske Leir opbrødt, saa hver Bonde og alle de, der bor i Sjælland, maatte bekomme deres eget igien, som de havde taget at bygge deres Leir op med, det være sig deres Huse og Gaarde, som var nedbrødt, baade Bænke, Jern-Kakkellovne, Sengesteder, Ulden og Linned, Puder, Lagen, Skilderi med alt andet. Haver velbaarne Oberst Breda og velbaarne Jørgen Reedtz bekommet H. Maiestæts Befaling paa, hvis Bønderne kan bevise dennem tilhører, blev dennem strax leveret. . . .«.

En skønne dag var svenskekongen og hans soldater borte. Tilbage laa den tomme lejr og resterne af det mis-

handlede Brønshøj. Det havde været en haard tid for beboerne, og i ødelæggelsernes spor fulgte misvækst og fattigdom, for kun de allerfærreste af bønderne kunne skaffe muligheder for at faa deres jord tilsæt.

Der gik menneskealdre, inden resterne af lejren var borte. Endnu findes der som minde om tiden en af Karl Gustavs tjerne ved Sparreholmsvej.

En morian døbes

Årene efter svenskekrigen og frem til den tid, da Rytterskolen blev bygget, var vanskelige at komme igennem for bønderne i Brønshøj. Gang på gang blev bønderne stævnet til Tinge, fordi de ikke kunne svare landgilde. Det tog tid at få genopbygget gårde og huse og i det hele taget påny at få forholdene bragt på fode igen. Og midt i dette var tiden præget af lovløshed med mange overfald og røverier. Brønshøj arbejdede sig dog gradvis frem mod mere normale forhold.

I slutningen af det 17. århundrede fik Brønshøj en

Billedet øverst fortæller lidt om, hvordan der i årene efter århundredskiftet så ud på det nuværende Brønshøj Torv. Det var en fredelig plet og ikke som nu et næsten hasarderet farligt trafikknudepunkt, hvor fire sporvejslinier mødes. Til venstre ses Brønshøj Kro og længe nede til højre det gamle Brønshøj Tivoli.

Nederst et nutidigt billede fra torvet, hvor den moderne bebyggelse dog først omkring 1930 helt afløste de gamle ejendomme.

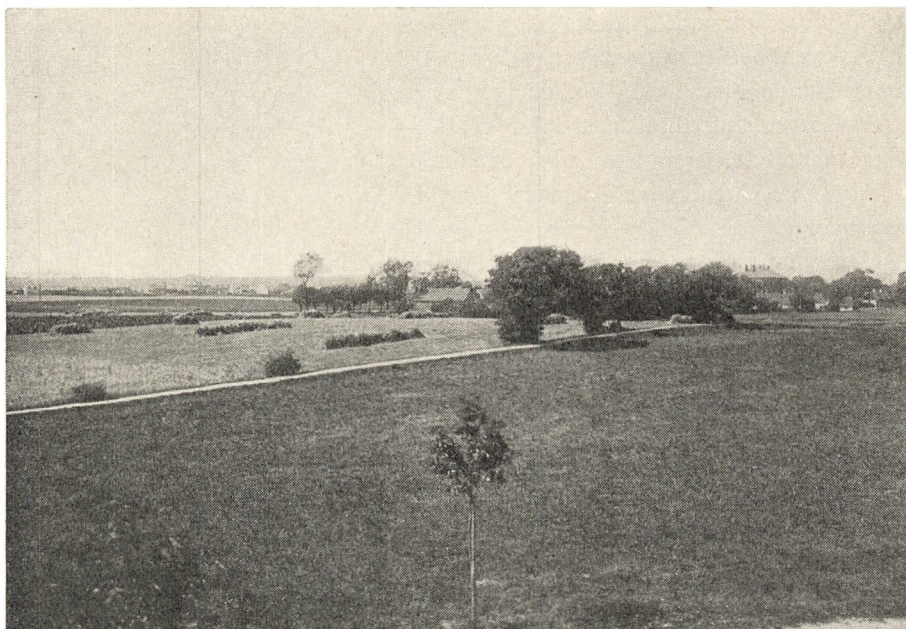
norsk præst Oluf Olufsen Schanche, der også skulle være præst ved pesthuset udenfor Vesterport. I pastor Schanches tid oplevede Brønshøj noget, der sikkert har givet stof til megen snak. I næsten et år boede en negerdreng hos præsten, der skulle undervise ham i den kristne lære. I august 1687 blev drengen døbt. I en gammel beretning om denne begivenhed skriver præsten:

»En Morian, som var 15 Aar gammel, kaldet Sigvert. Denne var Hr. Etats Raads, velæle og velbaarne Hr. Luxdorps tiener, kommen fra Bengala udi Ostindien, hidbragt ved Hr. Admiral Sigvar Adeler, som var Gubernator paa Hans Maj'st. Fæstning Dannebrog udi Ostindien, men døde paa hidreisen. Samme bleff senere kaldet Sigvert, hans nafn var tilforn Doctor, som de kalled ham paa skiemt. Han kom til luxdorph Mad. frue H. H. General Admiral Adellers Jomfru, som H. Luxdorph fik till sin kiereste. Hos mig var hand til information ungefair et Aars Tid. Han gjorde aabenbar sin bekiendelse for Guds høye Alter og fornøveligen gjorde rede for sin Christendom, liudeligen med alles forundring. Fra Predichestoelen holdis bøn, for alteret bleff holden Oration Jux ta Diction Ack 10, v. 47—48, som af mig bleff forhandlet og hand efter gjorde løfthe, bleff døbt og nu straks efter Dom. XIV p. Trin. stod og anamit d. H. Nadveres Sacrament. Gud styrche hannem i det gode og bevare ham uskatterlig til vor Herre Jesu Christi Dag. Amen.«

Ved denne dåbshøjtidelighed var et stort antal fremtrædende mennesker faddere.

I Brønshøj havde man aldrig oplevet noget lignende, men her som ved alle andre lejligheder spillede alt, hvad der berørte kirken, en stor rolle for landsbyen — og man fulgte med i alt.

Præstegården var et slags midtpunkt, og det er da også gennem de skiftende præsters optegnelser og breve, man har nogle af de bedste kilder om Brønshøjs historie.

Foruden præstens almindelige gerning i sognet, hvor han kom til at staa ansigt til ansigt med beboernes glæder og sorger, hændte det også, at præsten kunne blive stillet overfor kuriøse problemer, der i nutidens øjne kan have en næsten humoristisk karakter.

23-årig på skolebænken

I et brev til stiftsprovsten redegør en af Brønshøjs præster, Hieronymus Larsen Aaschou, der kom til Brønshøj i 1736, således for en temmelig besynderlig sag. Han skriver:

Velædle Velærværdige Hr. Proust.

»Det bedrøver mig artig Dend høye Øvrighed skal faae anledning at falde paa same tancher om dette sted som Abraham om Sezar at her ingen Gudfrygtighed er at finde, siden et menneske er opdaget, som er 23 Aar gl. og endnu icke har været til Guds bord men jeg vidner for den levende Gud at jeg aldrig har vist saadan et menneske var i sognet førend da jeg for 14 dage siden gich omkring at forfatte mandtal over alle som findes i sognet, deals at løsgiangere som ingen skudsmaal har

Når man ser det øverste billede, er det vanskeligt at forestille sig, at dette marklandskab er arealet omkring Sparresholmsvej i årene efter 1900. De to tjørne midt i billedet er Karl Gustavs tjørne, der i en fjern fortid plantedes på et sted, hvorfra den svenske konge skal have stået og set indover den belejrede by. Den ene af disse tjørne findes endnu. Den fjerne bebyggelse er husene ved Brønshøj gadekær og blandt andet kan man skimte den gamle kommuneskole samt »Pilegården«, der nu hører sammen med »Løven«s kemiske fabrik. Oprindeligt kaldtes gården Hans Christs gård, men dette blev efter 1918 ændret til »Pilegården«. På nederste billede ses et nyt billede fra Brønshøjvej ved »Løven«s fabrik.

kand blive udryddet, deels at mandtallet over det fattige væsen des rigtigere kunne blive forfattet, da jeg til størst forundring forefandt dette ælenlige menneske, der slet intet kender til Gud, iche kender een bogstav i nogen bog, jeg maatte da spørge Degnen Anders Jensen hvorfor hand iche det hafde for mig tilkiendegivet, der kunde aldt i den tid jeg har været her blevet raadet boed paa saadan ugudelighed og forargelse. Hand svarede, at hand iche kiendte ham, som er meget underlig; hand som har været i embedet i 30 Aar. Hans embede er fornemmelig at undervise ungdomen, var ukyndig i dend sag huoraf Hr. Proust ser huor ilde jeg er faren i den Post. Hand har nu lovet at forfatte mandtal over sognets ungdom og dens udeblivelse til læsning og strax tilkiendegive mig det.

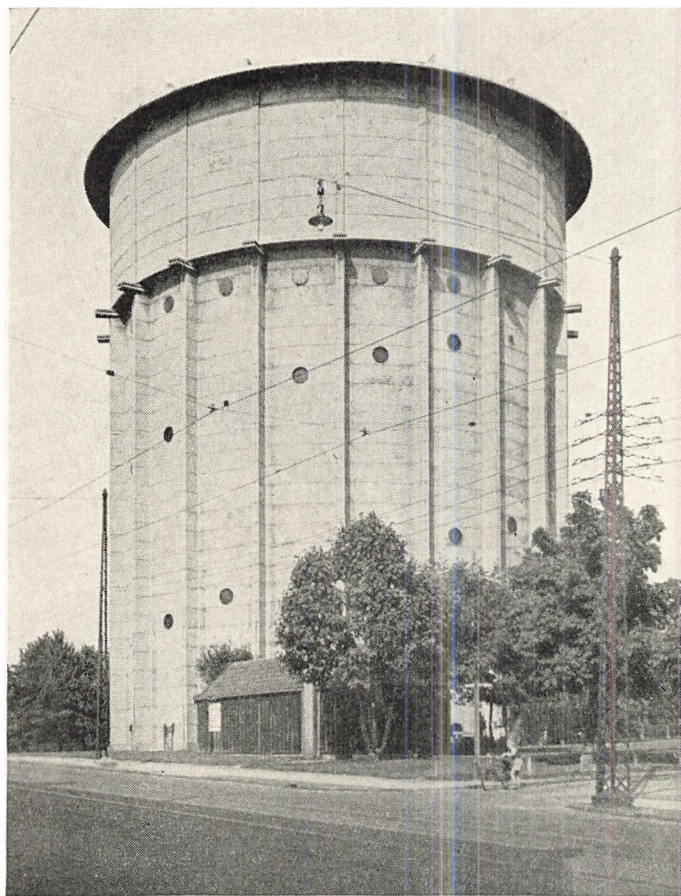
Da jeg ingen underretning fik hos Degnen, lod jeg forældrene til mig kalde som endelig kom efter jeg 3 Gange med trusel hafte sendt bud til dem, jeg tilspurgte dem af huad aarsag hand var saa uvidende, og de hafde forsømt saadan.

Moderen undskyldte sig, at i hendes ungdom var hun fattig, og ingen skal den tied hafve skriffuet, hun havde tient i et sogn ofte i et andet og ingen steds lært noget.

Stiffaderen: at da hand var komen under hands opsigst var han aldt stor, gammel og stifsindet, at han iche kunde bøye ham og derfor iche var komet til læsning i Skoele, Kirche eller Byen men da jeg spurgte videre,

huorfor de ikke sligt hafde mig tilkiendegivet, og ladet ham tillige med ald dend anden voxne ungdom kome til mig paa bestemt tied efter tillysning af predichestoelen til Confirmationen kom endelig dend rette aarsag ud, de frygtede hand skulde blive soldat og meente saalænge hand endnu iche hafde været til guds bord, kunde hand iche bruges til soldat, og det som er aarsag med denne er og aarsag med dee andre af det voxne mandskab, som befrygtes at blive soldater, at de fortier deris Alder, og Præsten maa møde og tuinge med til undervisning og Confirmation. Hand har nu begyndt at gaae i Skoele, det vil blive meget svært og sildigt med ham, hand kan iche læse een linie paa en heel dag, saa een af børnene maa stændig side at læse for ham, jeg

Vandtårnet ved Brønshøjvej skiftede omkring 1930 helt udseende. Oprindeligt stod der, som det ses på øverste billede, et morsomt lille vandtårn på stedet. I virkeligheden var det bare en beholder på et stålstativ. Det blev efterhånden nødvendigt at udskifte tårnet med et større. Det nye — den ca. 30 meter høje betonkolos på nederste billede — byggedes umiddelbart ved siden af det gamle og en tid stod de side om side, indtil det nye blev taget i brug i januar 1931, og man rev det gamle ned. Det nye indeholder to beholdere på hver 1,5 millioner liter, og dets højeste vandstand er 66,8 meter over havoverfladen.

besøger ham engang om dagen, naar tieden det tilader. Gud hiælpe mig baade med ham og andre, som min formand har admitteret og er kund lidet bedre end han. Denne menighed har været et asylum for alle vankundige folck, dend er som et gamelt saar, det kand læges men behøver tied og forsigtighed, jeg maae lære mig at lide og paatalis af dem, som menighedens forrige tilstand er icke kiendt, aldt dette skal dog ey giøre mig kleinmodig, jeg haaber dog de med Jesu hiælp skal blive min glæde og Crone. Gud velsigne min Hiærte Hr. Proust fordi hand undskyldte mig for Stiftamptmanden, jeg skal med Jesu hielp igien glæde ham med menighedens fremvæxt og forbedring. Gud styrche ham med kraft af det høye, den ønsker etc. . . . . «

Rundt om torvet lå de gamle stråttækte gårde og huse, og ved siden af kirken den gamle præstegård og degneboligen. Udenfor landsbyen strakte markerne sig næsten så langt øjet rakte både mod København, Vanløse og Gladsaxe. Bønderne fra Brønshøj kørte den lange vej til København med deres produkter, og for bønderne længere udefra blev Brønshøj en mellemstation på vejen til byen.

Det kunne hænde, at freden blev brudt af stridigheder, slagsmål og overfald. I de fleste tilfælde var der spiritus med i spillet. Heller ikke mere blodige begivenheder som mord var noget ukendt i datidens Brønshøj. Ofte var sindene i lang tid optaget af en eller anden sag. De fleste tvistigheder blev afgjort på birketinget i Ballerup, hvor der fra hvert eneste sogn måtte møde tingmænd, der besynderlig nok foruden at være vidner også ofte var stedfortrædere for de stævnedede parter.

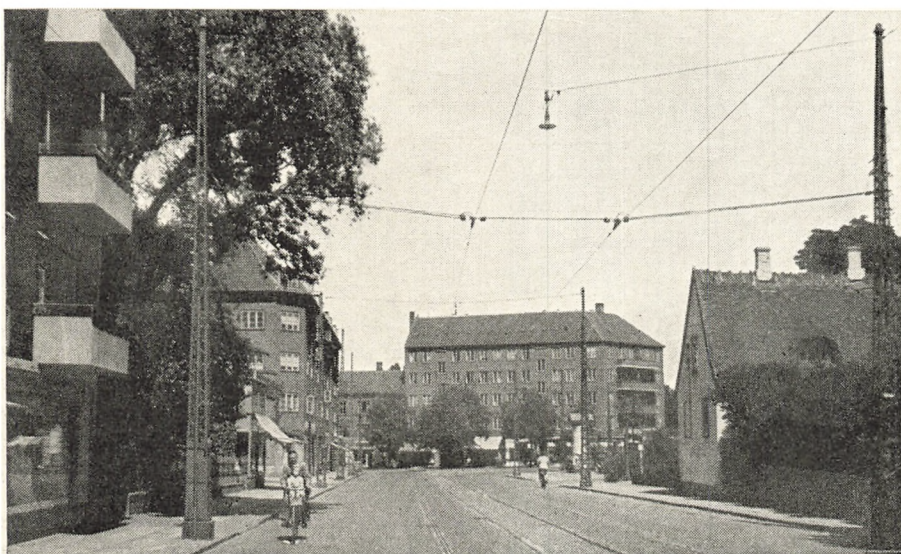
Livet i landsbyen levedes indenfor rammerne af de hævdundne sæder og skikke. Disse dannede baggrunden for bedømmelsen af de fleste foretelser. For de, der var uheldige at falde udenfor rammerne, kunne det være katastrofalt. Den alen, hvorefter man dømte og straffede både ved retten og i den offentlige mening, må nu forekomme både hård og intollerant.

Alene dette brev giver et sådant indblik i den tid, at det ville være tilstrækkeligt grundlag for en roman.

Det giver i et glimt indtryk af præsten, degnen og hvilken skræk, der var blandt ungdommen for at blive indkaldt til soldat. Denne soldatertjeneste må have været en gru. Måske forstår man det bedre, når man tager i betragtning, at den i givet fald kunne vare i adskillige år, og at det ikke den gang var ualmindeligt, at den danske konge udlejede regimenter til krig i fremmede lande.

Den gamle landsby

Mest gik livet i landsbyen sin stille gang gennem de skiftende tider. Det var kun sjældent dages rytme blev brudt af større begivenheder, og skete der noget, vidste alle det næsten i samme øjeblik. Alle i det lille samfund kendte hinanden — og vidste alt om hinanden. Det kunne ikke undgås. Dertil gik snakken for livligt. Det har utvivlsomt haft sine ulemper, men det må samtidig have givet en egen følelse af fællesskab, noget der ikke i samme grad kendes i det moderne bysamfund.

Øverst et kik langs Brønshøjvej mod Frederikssundsvej, som der så ud i tiden indtil 1920. Til venstre langs den lille idylliske vej var der gamle haver foran husene. På højre side ligger Rytterskolen. Brønshøjvejs præg ændredes fuldstændig nogle få år senere, da linje 2 førtes igennem til sløjfen ved Frederikssundsvej. Vejen blev gjort bredere. De gamle haver forsvandt og det blev endda nødvendigt at kappe en ende af Rytterskolens gavl og sløjfe udbygningen. Endnu gik der dog en del år, inden det gamle byggepræg var forsvundet og vejen kom til at se ud som på billedet nederst.

Udadtil gik livet som det fra gammel tid var gået i tusinde andre danske landsbyer. Rent praktisk havde man her ordnet sig som andre steder. Man havde bylauget med en oldermænd som formand. Indenfor sognet var lauget i mange spørgsmål den afgørende faktor.

Med undtagelse af de krigsperioder, hvor Brønshøj blev direkte impliceret, gik de fleste af tidernes større begivenheder temmelig sporskilt hen over den gamle landsby. Her levede man i sin egen lille verden, hvor spørgsmål som hvem der fra København havde besøgt præsten i højere grad optog sindene, end det, der skete ude i verden. Derfor var det en begivenhed af betydning, da et af de rytterregimenter, osm Frederik IV i 1718 oprettede, fik sit hjemsted i Brønshøj. Regimentets mandskab var udskrevet blandt vordende bønder og officererne var som regel tyske. Regimentet satte sit præg på landsbyen, men som det siges i en af de gamle beretninger bidrog soldaternes ankomst ikke til at højne moralen.

Den første skole

Få år senere besluttede Frederik IV sig til på Krongodserne at oprette 240 skoler — de såkaldte rytterskoler — i de distrikter, hvor regimenterne lå. På den måde fik Brønshøj i 1723 sin første rigtige skole. Den blev bygget ved byvejen ved gadekæret. Her ligger den gamle rytterskole stadig, selvom der vel næppe mere er så meget tilbage af den oprindelige bygning. Det kostede den gang 550 rigsdaler at bygge en skole, og så var der endda foruden skolestuen også bolig for skolemesteren. På den sten, der blev indmuret i den gamle skole, står der:

»Halvtredsindstyve år, Gud! har du mig opholdet, at sygdom, krig og pest mig intet ondt har voldet,

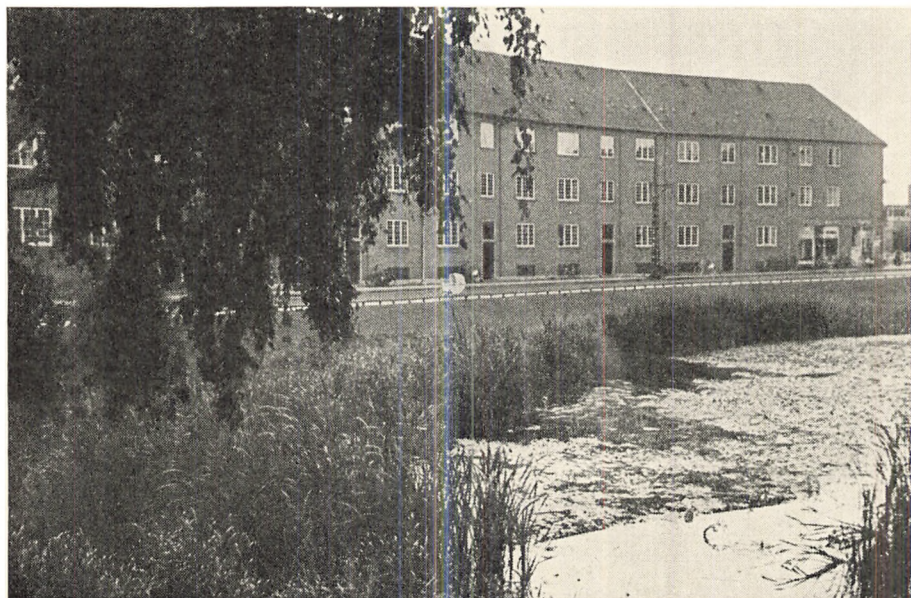
thi yder jeg dig tak og breder ud dit navn og bygger skoler op, de fattige til gavn«.

Bagved skolen lå skolemesterens have og foran den ned mod torvet var der byjord. I denne skole skulle nu samles børn fra hele sognet. Det betød, at mange af dem fik en meget lang vej til skole, og om Vinteren, når vejret var dårligt nåede kun et fåtal af børnene frem til den.

På dette sted blev der holdt skole i ca. 200 år helt frem til 1922, og der indrettedes bibliotek i bygningen. Under besættelsen ved sidste krig blev den brugt til station for mandskabet for Civil-Beskyttelsen. Efter krigen er den i væsentlig grad blevet anvendt som anneks for Københavns bymuseum.

I flere menneskealder var den Brønshøjs eneste skole. Nu synes det som om livet dengang, for århundreder tilbage, selv i det daglige, må have haft mere farve end nu. Og ikke mindst, når der holdtes fester, hvor måske den halve eller hele landsby deltog. Man fejrede bryllupper, barnedåb, begravelser. Eller man red sommer i by eller fejrede, at høsten var bragt i lade. Man havde dog også mange alvorlige ting at tænke på.

Måske var stavnsbåndet det problem, der tyngede

Endnu for godt en snes år siden lå de gamle idylliske kærhuse overfor gadekæret. Det var hyggelige, små landsbyhuse. Til højre i det øverste billede skimtes »Pilegården«. Nederst ses den store, massive rødstensejendom, der nu ligger ved vejen forbi gadekæret. Det er hensigten med tiden at sløjfe gadekæret som led i Brønshøj Torvs udvidelse.

bondestanden mest. Bønderne var i egentligste forstand ufri. De kunne intet gøre på egen hånd. Det lå dog indenfor en herremands myndighed at udstede et »fribrev«, en skrivelse, hvori bonden løstes fra sine forpligtelser. For at være gyldigt skulle det dog oplæses i retten. Noget sådant skete også nogle gange i Brønshøj, for eks. da en mand, Johannes Laursen, Brønshøj, fik fribrev. Det lød således:

»Kiender jeg underskrevne Bolle Luxdorph Roose, Eyere til Husumgaard og hermed witterlig Giør, at hafve Frigifvet og løsladt saasom jeg her herved for wornede Rettighed, Frigiwer og løslader Johannes Laursen, Barn født paa mit gods, Huusum, at Hand herefter maa tienne, Bygge og Boe, hvor hannem det godt siunnes og Gud og Lychen hannem det vil forunde uden nogen Hindring af mig eller efterkommere, Huusumgaards Eyere i alle maader.

Til Bekræftelse under min Haand og Zignet.

Bolle Luxdorph Roose.

Det var i året 1725, og der skulle gå adskillige år endnu, inden man begyndte at skimte det, man i vore dage anser for elementære menneskerettigheder. Livet kunne være svært, så beboerne i Brønshøj sogn, der i mange retninger var meget usikkert stillet, måtte være glad for hver dag, der gik godt. Man var i næsten fortvivlende grad afhængig af, om der pludselig kunne komme misvækst, sygdom blandt kvæget eller ildebrand. Man kunne ikke sikre sig. Hver af disse ting var i stand til når som helst, at gøre selv en velstillet mand fattig. Dertil kom, at sygdomme, der i vore dage forholdsvis let kan lade sig helbrede, dengang meget ofte var dødelige. Levealderen lå væsentlig lavere. Det var ikke særlig almindeligt, at folk blev gamle. Begrebet hygiejne eksisterede ikke, hverken for den enkelte eller for hele det lille bysamfund.

Byldepest

I slutningen af 1750'erne hærgedes Brønshøj af børnekopper og bylder. Det var en epidemi, der krævede mange dødsopfre. Heller ikke præstegaarden undgik sygdommen. I et brev til biskoppen skriver den daværende sognepræst, P. L. Hersleb, således:

— Vi have omsider hørt, at Børne-Kopperne have giæstet Børn, som vi haabe allerede ere restituerede. Mine Børn derimod have faaet plage af Byld, sær den mindste, som for nærværende Tiid er udi en ynkværdig og lamentabel Tilstand, ty han har 6 store Bylder paa eengang at drages med. Jeg og min Kone har aldrig paa eengang været friske, aldt af Bylder, voris Jomfru ligeledes paa sine Hænder, saa vi har lært, at Bylder kand smitte andre, endnu gaar jeg med en paa min Mave, hvor dend skal bøyes, som er mig til stoer Hinder. Gud har paa denne Maade meget nedbøyet os, som hans faderlige Hiærte igen vil glæde os effter de dage. Sygdom har vi ogsaa paa vore Heste....

Pastor Hersleb var iøvrigt en af Brønshøjs mest skri-

På hjørnet af Brønshøjvej og Valløvej lå indtil for ca. 20 år siden den gamle gård på det øverste billede. Den tilhørte Carl Jochumsen. Længere er det ikke siden, at denne typiske landsbyidyl fandtes i Brønshøjs centrum. Den var en smuk, gammel sjællandsk bondegård. Da den var borte, blev den store ejendom »Valløgård«, der ses på billedet nederst, bygget. Kontrasten mellem de to billeder er så udtalt, at den bedre end noget andet fortæller, at den gamle tid nu var uigenkaldeligt forbi for Brønshøj.

vende præster. Han udarbejdede således en lang og grundig beskrivelse af Brønshøj kirke, der endnu findes i Rigsarkivet.

Han var en meget virksom mand og gik ivrigt op i sin gerning i sit store sogn — det var meget stort, selvom det ikke var særlig folkerigt. Mod vest nåede det forbi Husum med grænse mod Herlev. Mod nord gik grænsen ved de store moser, der lå mellem Husum og Søborg. Mod øst gik grænsen omtrent ved den nuværende Lyngbyvej og mod syd stødte det op til det yderste Nørrebro og Frederiksberg. Inden for dette meget store område lå Husum, Vanløse, Bispebjerg, Emdrup, Utterslev og Rødovre. Mod København lå grænsen ved »Løgten«, en gammel kro, der lå, hvor nu Slangstrupbanens station ligger.

»Løgten« var langt op i tiden et af de centrale punkter, fordi kroen var et sted, hvor man holdt rast, når man fra Brønshøj var på vej til byen. Herinde fra strakte Frederikssundsvejen sig mod nordvest som en dårlig og ikke særlig bred vej med dybe grøfter på begge sider. Vejene var i en elendig forfatning, og man skulle så vidt muligt holde sig inde efter mørkets frembrud. Det var ikke sjældent, at der færdedes ugerningsmænd ude. Desuden havde overtroen endnu et meget stærkt tag i befolkningen, og mørket var yderligere med til at give den trivsel.

En af degnene i Brønshøj androg således om, at bønderne måtte køre for ham, når han skulle holde aften-

læsning i nabolandsbyerne indenfor sognets område. Hans brev om, at andragendet må blive efterkommet, slutter han med ordene: »—da jeg nu, om Gud vil, paa førstkommende Søndag begynder min Aften Læsning i Rødovre og skal reyse ad denne vey i Mørke og Mulm Kl. 9 à 10 om natten med største livsfare...«.

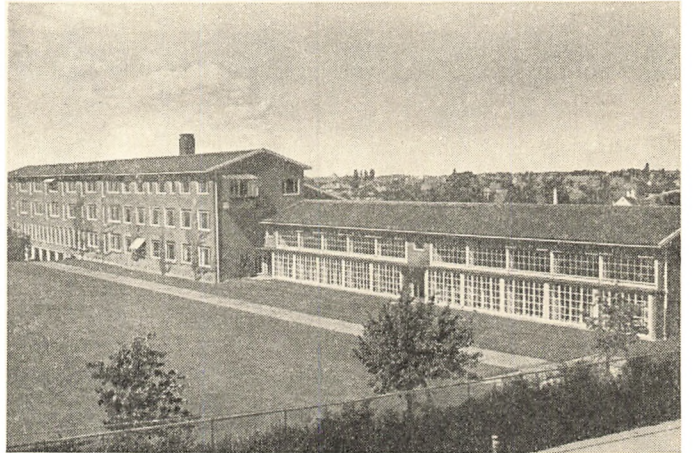
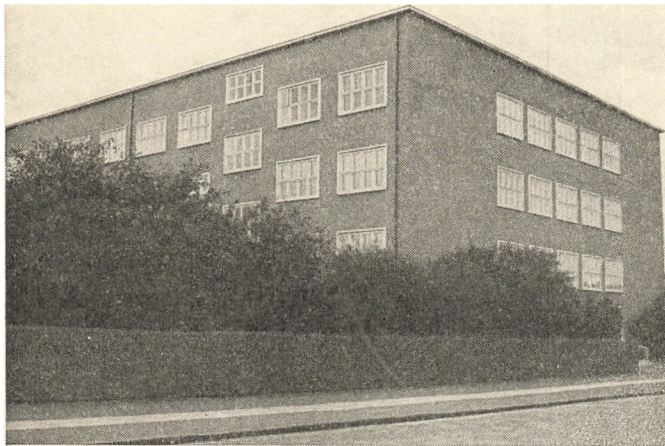
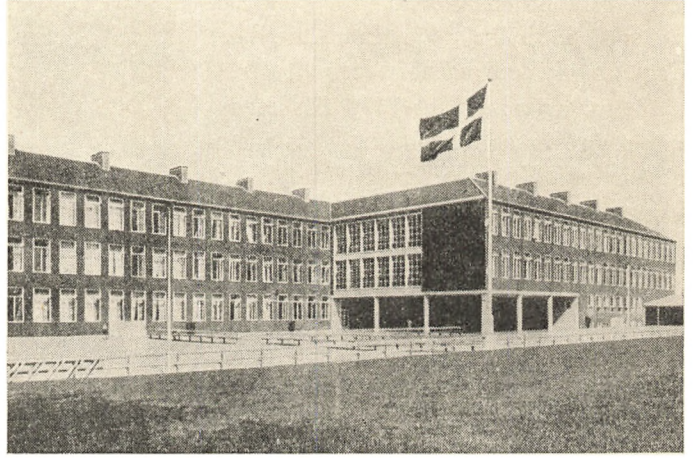
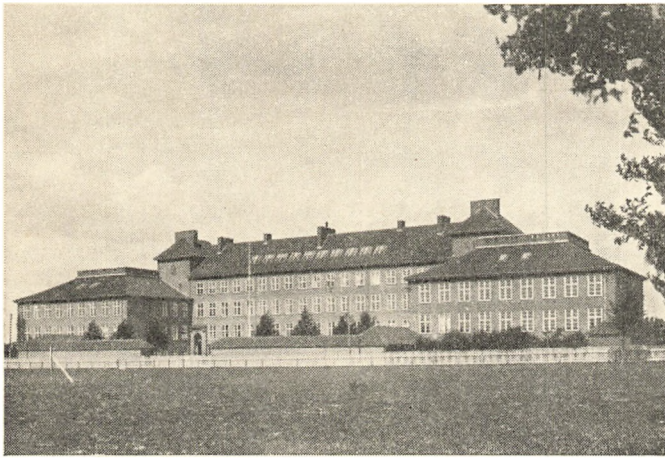
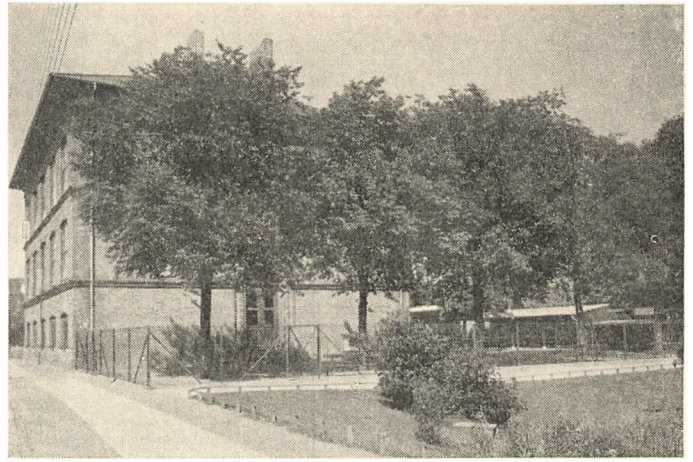
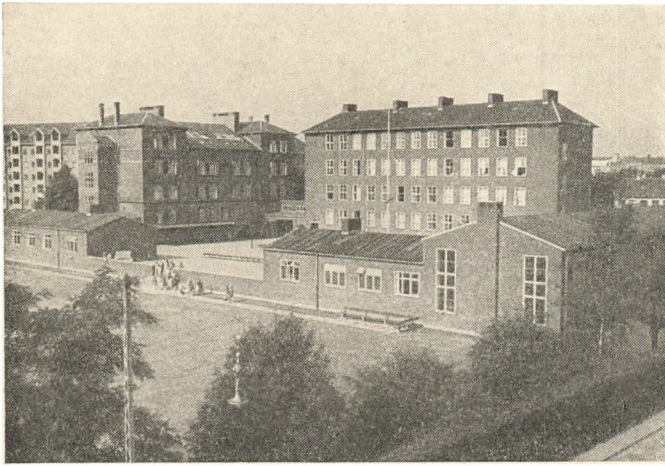
Embedet som degn var iøvrigt oprindeligt ikke så dårligt, men var i hvert fald en tid næsten bedre aflagt end præstens.

Degneboligen var en lang gammel bygning, der lå mellem præstegården og kroen. Den fandtes endnu helt op i tiden omkring udbruddet af første verdenskrig.

Mange af hverdagsproblemerne var dog selv i den

Det lille hus på byvejen, der ses på øverste billede, blev almindeligvis kaldt Sporemagerens hus. I gården bagved var der værksted, og her drev sporemageren sit ældgamle håndværk, forarbejdning af ridesporer. Lige indtil de moderne trafikmidler helt fik overtaget, var fabrikationen af ridesporer egentlig en industri. På værkstedet, der blev drevet af sporemager Hansen, var der i perioder indtil en snes mand beskæftiget. Nederst ses den moderne bygning, Brønshøjvej nr. 12, der afløste sporemagerens gamle hus. Den er bygget i de senere år og var fuldført i foråret 1949. Det er Brønshøjs mest moderne ejendom, og den er indrettet med alle tidens byggetekniske finesser.

Egentlig skal man begynde med nederste billede — Rytterskolen, der for mere end 200 år siden opførtes på Frederik den 4.'s bud. Gennem denne skole, får man ved at se de øverste billeder, et indtryk af skoleudviklingen i Brønshøj. — Fra Rytterskolens 50 børn er antallet siden vokset til 16.000 børn i de 12 skoler, der efterhånden har afløst den. Her ses de 6. Fra venstre øverst ses: Frederikssundsvejens skole, skolen ved Gadekæret, skolen på Liselundvej, Bellahøjsskolen, Husum skole og Efterslægtens skole.

gamle landsby ikke så forskellige fra de, man kender i dag. Kampen for brødet var det væsentligste, men også kærlighed og had var medbestemmede for livet i landsbyen. Moralen var dengang nærmest et offentligt anliggende. Man fulgte med, og man dømte hårdt. Særlig sognepræsten kunne have grund til spekulationer over den. I eet tilfælde nævnes således, at der nær var blevet skandale, fordi en brud »nær havde gjort barsel i kirken«. Brønshøjhistorikeren Valdemar Møller fortæller således: »Foruden sognets egne folk er en mængde soldater blevet viet i kirken — endnu flere blev dog udlagte som barnefædre.«

Først omkring året 1790 fik Brønshøj sogn sin anden skole. Det skete, da der ved Utterslev gadekær opførtes et anneks til den gamle Rytterskole. Der skulle gå omkring et århundrede, inden Brønshøj fik sin næste skole.

I løbet af de to århundreder, hvor Brønshøjs børn hentede deres lærdom i Rytterskolen, skete der ikke mange ændringer i landsbyen. Hovedstadens vækst blev mere mærkbar. Selv voksede Brønshøj også gradvis, men det gik langsomt. Et og andet bragte de nye tider med sig, men landsbyens struktur ændredes ikke. Slægt fulgte efter slægt, og livet gik sin stille gang. Først omkring år 1800 ophævedes bylaugene, og i stedet indførtes sogneforstanderskaber. Det var, som om denne nyordning virkelig bragte liv i det kommunale arbejde, der ellers var ved at visne hen i traditioner og fordomme.

Englænderne besætter Brønshøj

I disse år kom Brønshøj kirke påny i begivenhedernes brændpunkt. Det var i 1807, da englænderne bombarderede København. For anden gang oplevede Brønshøj en fjendtlig besættelse. Den 17. august besatte skotske

tropper Brønshøj. Nogle af beboerne stod oppe i kirketårnet og spejdede, da de så de fjendtlige ryttere nærme sig. Mange i landsbyen blev grebne af panik og flygtede ud på landet. Også øvrigheden forsvandt. Det var præsten og gårdmændene, der måtte føre forhandlinger med tropperne om indkvartering og forsyninger. En af bymændene blev så ude af sig selv, at han hængte sig. Højlænderne fandt sig hurtig til rette i byen. De indrettede magasin i kirken og brugte tårnet til observationspost. Det har været en mærkelig tid.

Så begyndte bombardementet. Brønshøj lå udenfor farezonen, men beskydningen har lydt som torden og røgen fra den brændende by har skjult dens konturer. I disse sensommernætter har himlen været belyst af flammerne fra de brændende bygninger, og brandbomberne fra de fjendtlige skibe har trukket deres lysende komethaler gennem den kvælende røg.

Men englænderne forlod igen egnen og landsbyen har påny kunnet ånde op. Nogle få år senere kom imidlertid statsbankerotten under Frederik den 6. Den slog hårdt, og ramte over hele landet. Det blev for alvor vanske-

Øverst et hyggeligt interiør fra Niels Chr. Jochumsens gård i Brønshøj. Billedet er et idyllisk glimt fra Brønshøjs landsbytid. For den, der nu færdes i Brønshøj, synes det et minde om en meget fjern tid — og dog er billedet kun godt en snes år gammelt.

Nederst det gamle hus på Krabbesholmvej. Det er nabo til legepladsen ved gadekæret. Oprindeligt lå det på Rytterskolens grund og har en gang været pedelbolig. Det er nu et af de få virkelig gamle huse, Brønshøj har tilbage.

lige tider — også for beboerne i Brønshøj. Det varede en årrække, inden landet helt havde forvundet det slag, den bristede økonomi betød.

Men trods vanskelighederne var Brønshøj på vej til at blive et mondænt kvarter. Det var efterhånden ikke så få velhavende fra København, der havde skaffet sig ejendomme i Brønshøj og boede der i sommermånederne. Også kirken blev flittigt brugt ved vielse af brudepar fra København. Blandt de, der i disse år blev gift i Brønshøj kirke var syngemester Edouard Dupuy, der blev viet til jomfru Louise Müller fra København. Og brudgommens forlover var skaberen af den danske ballet, balletmester Antoine Bournonville. Syngemester Dupuy faldt senere i unåde hos kongehuset på grund af sit forhold til Frederik den 7. des moder. For datiden må dette bryllup i Brønshøj kirke have været en usædvanlig celeber begivenhed.

Men ellers gik livet i landsbyen sin normale og gennemgående stille gang. Alligevel var det, som om Brønshøj i tiden op mod århundredskiftet gled ind i en mærkbar erhvervsmæssig udvikling, selvom de ydre rammer tilsyneladende stadig var de samme. Man begyndte nu at ane en udvikling, der i løbet af endnu en menneskealder skulle tage voldsom fart.

Brønshøj indlemmes i København

I 1894 til 98 begyndte Københavns kommune at vise betydelig interesse for visse af omegnskommunerne. Fra København begyndte man således at foretage arealkøb i Utterslev og Emdrup. Det skete rimeligvis, fordi Københavns kommune ønskede at sikre sig herredøm-

met over udviklingen på de pågældende store arealer og at blive i stand til at beherske grundpriserne. Det var disse forhandlinger, der gav stødet til, at der snart blev ført indledende forhandlinger mellem Københavns kommune og Brønshøj—Rødovre sogneråd om en eventuel indlemmelse. Egentlig ønskede København kun at få Utterslev og Emdrup indlemmet, men sognerådet hævdede, at det ville gå lettere, hvis man fra Københavns side ville tage hele Brønshøjdistriktet med det samme. Det drejede sig om et areal, der svarer til en tredjedel af Københavns kommunes nuværende areal. Men egentlig bymæssig bebyggelse fandtes overhovedet ikke indenfor dette meget store område. Det var reelt bondeland. Sognerådet forstod imidlertid, at det ret hurtigt ville blive vanskeligt at opfylde de krav, en mere bymæssig bebyggelse ville medføre, og derfor var man stemt for at gå ind for indlemmelsen.

Det var borgmester Borup, der forelagde indlemmelsesforslaget for borgerepræsentationen, men hele

I »Grøndalshuset« på hjørnet af Frederikssundsvej og Brønshøjvej har der fra gammel tid været drevet beværtning. Det var et hyggeligt og til tider ret livligt mødested. Her tilbragte mange deres ledige stunder — og for en menneskealder siden havde man bedre tid end nu. I hvert fald tog man sig den i al gemytlighed. På billedet ses nogle af datidens gæster i »Grøndalshuset«. Næsten udfor indgangen stod vejskiltet med ordene: Til Frederiksberg. »Grøndalshuset« blev revet ned i 1930 og erstattet med den store røde hjørneejendom, hvor bl. a. Landmandsbankens filial nu har til huse (nederst).

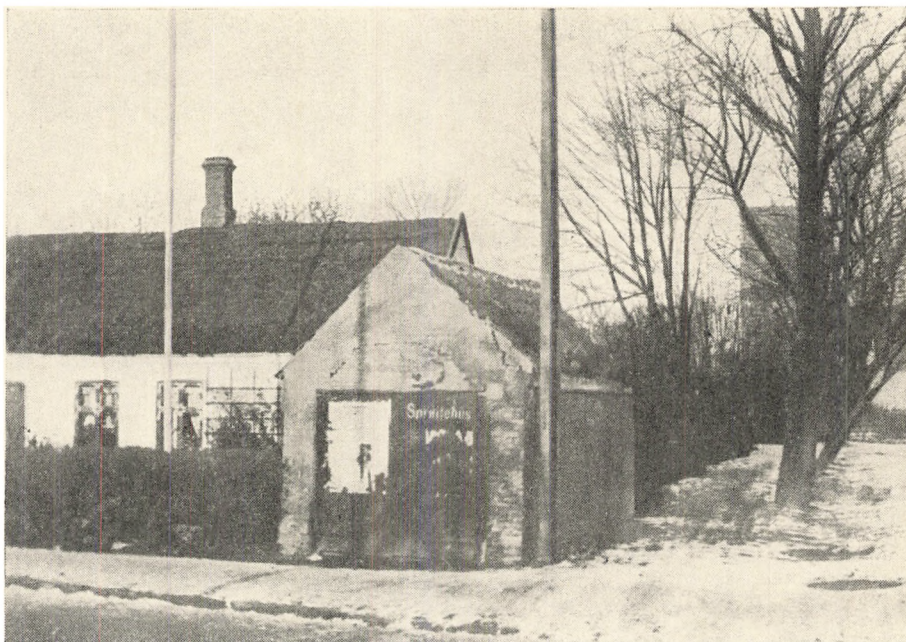
det store projekt, der også for Københavns vedkommende omfattede Sundbyerne og Valby, var dog for vidtgående til, at det kunne gennemføres uden en lov. Den kom den 3. april 1900. I januar 1901 fandt indlemmelsen sted. Ved Brønshøj gadekær rejstes senere til minde om dagen, den sten, der ses på titelbladet. Man lod indhugge disse ord i den: »Fælles kår ved fælles virke«.

Gemytlighedens tid

Som det var tilfældet i København, fik også tiden omkring 1900 i Brønshøj sin særlige tone. Det var gemytlighedens tid. Skal man nu prøve at vende tilbage til den, fristes man til at tro, at man dengang tog sig pligterne lettere. Måske tog man sig bare bedre tid. I hvert fald synes det, at livet må have haft en mere rolig og harmonisk gangart end nu.

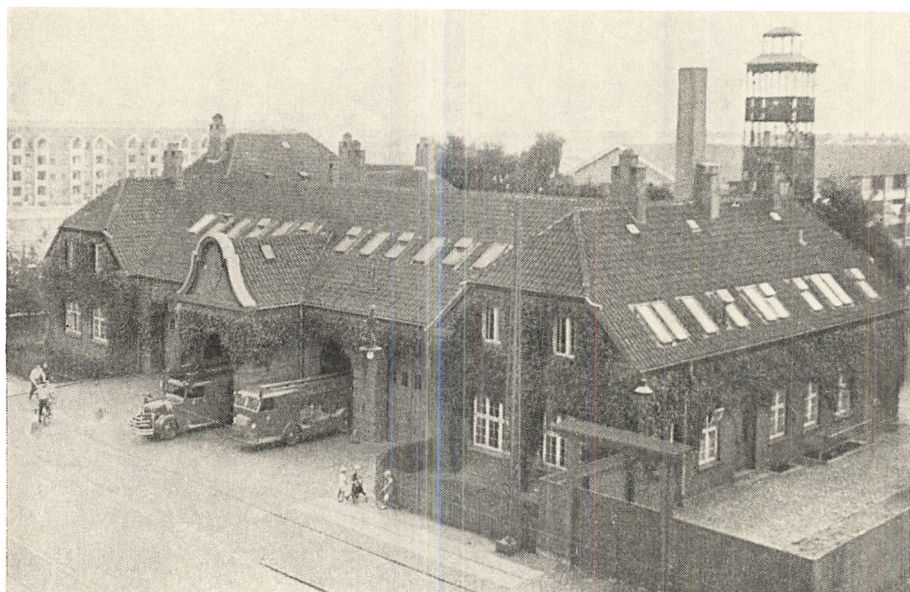
Det nuværende torv var stadig det centrale punkt. På hjørnet af Brønshøjvej og Frederikssundsvej lå »Grøndalshuset«. Her havde der fra gammel tid været drevet beværtning, og denne var stadig et af mødestederne. I vejsiden udenfor huset stod skiltet, der viste mod Frederiksberg. På den anden side torvet, på hjørnet af Kirkevej og Frederikssundsvej, lå den gamle Brønshøj kro, hvor de skotske tropper i 1807 havde haft deres gang. Her var lokaler, og her holdt man fester. Også kroen var et af tilholdsstederne. Daglig kom her mange mennesker, spiritus'en var billig, og man tog det ikke så nøje med en dram mere eller mindre. På kroen blev der dog aldrig lejlighed til at gå over stregen, for værten meddelte altid på et vist tidspunkt af aftenen, at nu havde han fået sine svære »gigtsmerter«, så nu blev han nødt til at lukke!

Lidt længere henne, på den modsatte side af Frederikssundsvej, lå Brønshøj Tivoli, der oprindeligt var indrettet i en del af bygningerne fra gården »Juliane-

høj.« Den gamle have var fyldt med skydetelte, karuseller og luftgynger. Det var et stort og folkeligt etablissement, der hver eneste søndag var et meget søgt udflugtssted for befolkningen fra Nørrebro. Man tog ikke i skoven, men til Brønshøj Tivoli. Senere aabnedes her Københavns første friluftsteater.

På hjørnet af Frederikssundsvej og Brønshøjholms Allé lå den gamle restauration »Vennely«, hvor det

Ved det lille primitive sprøjtehus (øverst) på hjørnet af Frederikssundsvej og Kirkevej mødtes det tilsagte brandmandskab, når der var ildløs i Brønshøj. Brandvæsnet var lidet effektivt. Det tog tid, inden mandskabet var samlet, og sprøjten var sjældent i orden, når man skulle rykke ud. Mellem brandene fik den lov til at stå og ruste i sprøjtehuset. Hvis der var gået ild i et hus, var det i virkeligheden prisgivet. Sprøjtehuset, der var bygget 1844, faldt for den moderne bebyggelse, men allerede mange år før havde Brønshøj fået sin brandstation ved Tomsgaardsvej (nederst). I midten ses et af det gamle brandvæsens forspand fotograferet under en opvisning for år tilbage.

selv efter datidens forhold i perioder kunne gaa ret livligt til. Hvis livligheden udartede, og der blev brug for en lovens håndhæver, måtte man have fat i hele det store distrikts eneste betjent, så på en måde må forholdene have været fredelige. Endnu mange år efter at Brønshøj var indlemmet i København, fandtes der kun to betjente i hele distriktet.

Også i hjemmene udfoldedes en selskabelighed, som vore dage slet ikke kan holde mål med. Man hyggede sig i en næstens intens grad, man festede og gav hinanden øgenavne. Mange af disse var født af tilfældigheder, men blev hurtigt slået fast. Der var dengang folk, der lød navne som »Dampskibet fra Ballerup«, »Den kolde bager«, »Bogfinken«, »Buldoggen« og »Pip-Olsen«. Ingen af dem var egentlig onskabsfuldt ment, men de gik ind i den tone, af tilsyneladende harmløshed, der lå over landsbyen.

Lidt af den gamle selskabelighedens ånd holdt sig et stykke frem i tiden. Således festedes der i 1936, da Brønshøj Tivoli skulle ombygges, så længe, at de sidste gæster ikke var gået, før håndværkerne havde begyndt at rive huset ned.

Smedien som barberstue

Genboen til Brønshøj kro var smedien, som de fleste andre bygninger en lav stråttækt længe. Smedien blev i mange år drevet af brødrene Petersen, et par arbejdssomme håndværkere. De var ikke tvillinger, men var uadskillelige, som tvillinger ofte er det. I deres barndom havde faderen drevet smedien, men han havde på grund af vanskeligheder måttet sælge den. De to brødre havde sat sig som mål, at de ville købe den tilbage. I adskillige år arbejdede de i København og lagde øre til øre, indtil den dag kom, da deres drøm kunne realiseres.

Som det var tilfældet med restauranterne, var også smedien et af de steder, hvor man mødtes og snakkede. Her kom både bønder og håndværkere. Regnskabet tog de to brødre ikke så tungt på. Gav man kredit, skrev man simpelthen beløbet med kridt på de sodede vægge.

I smedien indrettedes også Brønshøjs første barberstue. Den bestod af en stol, som smedene selv havde bygget og stillet i selve smedien. Man kunne blive barberet, mens hesten blev skoet — en svunden tids form for rationalisering.

Den ene af brødrene havde en datter Vilja Petersen. Som ung pige startede hun en lille privatskole i det gamle stråttækte hus. I mange år lige op til 1920 drev hun denne skole, men også denne omskabtes af en ny tids krav, så den til sidst nærmest var en håndarbejdsskole. Elevantallet i skolen blev aldrig stort, men der var over den en særlig hygge. Frøken Petersen greb efter sigende sjældent til drastiske midler, men havde som en advarsel altid riset liggende på hylden bag sig, når hun underviste. Midt på dagen havde man det store frikvarter, så at børnene kunne nå at løbe hjem. Når frikvarteret var forbi, slog en

Lige efter århundredskiftet nåede den første sporvogn til Brønshøj. Den kaldtes Brønshøj-linjen og kørte kun mellem det nuværende torv og Nørrebros Remise. Den betød et stort fremskridt og sparede meget tid for de mange, der havde deres arbejde i København. Den første sporvogn ses øverst udenfor den gamle Brønshøj kro, der dengang var borgerskabets tilholdssted. Træpavillonen til venstre er den første sporvognsventesal. Kroen blev revet ned i begyndelsen af 1930 og på grunden rejstes den store gule hjørneejendom (nederst).

To glimt fra Brønshøj

Det ville forbause de mennesker, der husker Brønshøj i tiden omkring århundredskiftet, hvis de i dag fik lejlighed til at se den gamle landsby fra luften. Sporene af landsbyen er forlængst borte, og om Frederikssundsvejen, der i gamle dage løb nordpå gennem næsten øde agerland, hvor folk var bange for at færdes efter mørkets frembrud, strækker sig nu umådelige beboelseskvarterer. Set i fugleperspektiv som disse to billeder er snesevis af gader og veje lyse striber, der er flettet ind i hinanden som masker i et net.

Da det store men tyndt befolkede Brønshøjdistrikt indlemmedes i hovedstadens område, gav det virkelig København chancer for også i udstrækning at blive en storby. Området udgør en meget væsentlig del af byens areal og i dag bor en sjettedel af Københavns indbyggere — 176.000 mennesker — i det indlemmede Brønshøj.

Lige indtil 1916 var der kun 5000 lejligheder i Brønshøj. Det steg dog gradvis, indtil antallet i tiåret mellem 1930 og 40 pludselig sprang voldsomt i vejret. I denne periode opførtes nemlig alene 25.000 lejligheder. Den største part af hele det store område er dog villakvarterer, og der findes her 7000 enfamiliehuse. Det er over halvdelen af samtlige villaeer i København. Ovenstående billeder giver i et par glimt indtryk af bebyggelsen. Gennem begge strækker hovedfærdselsåren Frederikssundsvej sig tydeligt nedefra op over Brønshøj torv og videre udad. Det er muligt på billederne at identificere en lang række af kvarterets veje og bygninger.

Nederst på billedet til venstre munder Bellahøjvej og Hareskovvej ud i Frederikssundsvej ved ejendommen med Brønshøj

set i fugleperspektiv

høj apotek. Ovenfor kommer Arbejdernes Andelsboligforening og lige bagved Hyrdevangen, Brønshøjparken og Bavnevangen. På den modsatte side af Frederikssundsvej ligger kolonihaverne og til venstre for dem den store Bellahøjskole. Så følger rækken af forretningsejendomme op mod torvet. Øverst til venstre i billedet skimtes ved Brønshøjvej både Løvens kemiske fabrik og det store betonvandtårn.

På billedet til højre ligger »Enigheden« i nederste højre hjørne. »Enigheden« var et af Danmarks, ja verdens første kollektivbyggerier. Lige over ligger kirkegården og kirken og til venstre herfor torvet med sporvognssløjfen og yderligere til venstre skimtes Rytterskolen, anlæget, den gamle kommuneskole og gadekæret. Ovenover bag karreerne langs Brønshøjvej ligger sportspladsen med skolen på Liselundvej. Længere ude ved Frederikssundsvejen ses blandt andet »Rolandsgaarden« meget tydelig.

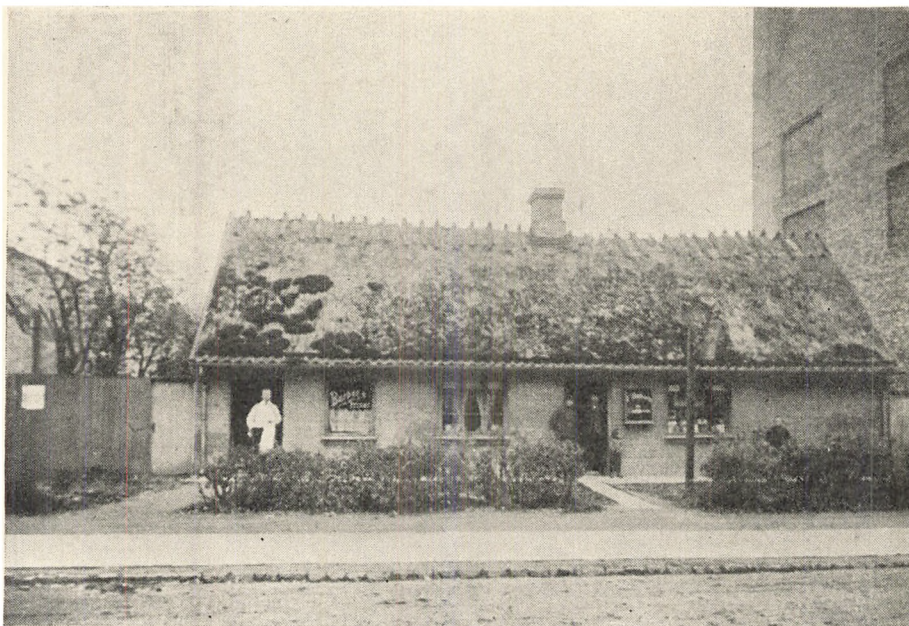
Antallet af bygninger, der kan skelnes, er på disse billeder imponerende nok, selvom de kun kan blive et udsnit af et hele, der strækker sig endnu kilometer efter kilometer til alle sider. Bebyggelsen er nok tæt, men alligevel er der luft mellem de mange hvide pletter. Det er intet under, at disse kæmpemæssige forholdsvis nye kvarterer efterhånden har stillet vældige krav til trafikmidlerne, når man tager i betragtning, at der i hele området er flere beboere, end der er indbyggere i Aarhus. Hver morgen og aften er en næsten endeløs strøm af mennesker på vej til eller fra den indre by, så de fire sporvognslinjer, 2, 8, 5 og 11, på visse tider af dagen ikke slår til.

af smedene nogle slag på ambolten, og så kom ungerne pilende fra alle sider. De vidste, at så var det tid at begynde igen.

Rundt om torvet og gadekæret lå stadig de gamle gårde og huse. I gammel tid var gadekæret blevet gravet som en slags branddam, en sikkerhedsforanstaltning, der viste sig aldrig at blive nogen sikkerhed. For hver gang der var ildebrand i en af de stråtækte bygninger, betød det i virkeligheden, at den var prisgivet. Man kunne intet stille op, fordi hver eneste bygning var som et godt tilrettelagt bål. Branddammen blev snarere et spejl for flammerne end et bekæmpelsesmiddel. Når der blev meldt ildebrand, anbragte man om dagen et flag i kirketårnet vendt mod den side, hvor brandstedet var. Om natten satte man en lygte i et af glughullerne.

Til ildebrand uden slanger!

Man havde to tilsigere, der, så snart branden blev anmeldt, styrtede rundt i byen og tilsagde det mødepligtige mandskab. Det drejede sig som regel om cirka 40 mand. De to tilsigere var til fods og blæste om natten i kohorn. Det tog sin tid, inden de nåede omgangen igennem, og ikke altid nåede de et egentligt resultat. Det var nemlig ikke ualmindeligt, at folk søgte at undrage sig mødepligten og hellere ville betale en mulkt end at forlade den lune seng ved nattetid. Langt om længe — det kunne dreje sig om en halv eller hel time — var mandskabet mødt på samlingsstedet hos de to smede. Ved siden af smedien paa hjørnet af Kirkevej stod det lille århundredgamle og temmelig faldefærdige sprøjtehus. I de lange perioder, hvor der ikke var brug for sprøjten, fik den lov at staa og ruste. Man havde ingen garanti for, at den var i orden, når man skulle

bruge den — og den var det sjældent! Tilmed var det den eneste sprøjte indenfor et meget stort område.

Man slæbte sprøjten ud, og de gamle hampeslanger, hvis man overhovedet huskede dem. Det er faktisk hændt, at slukningsmandskabet ankom til brandstedet uden slanger, som man så måtte sende en mand hjem efter. Det tog også tid at nå brandstedet, særlig hvis det lå i Mørkhøj eller Vanløse. Var branden i Brønshøj, østes vandet op af gadekæret i store brandspande, som mandskabet styrtede af sted med i et sådant tempo, at der til tider ikke var meget vand tilbage, når de nåede sprøjten. Mens dette stod på, havde flammerne frit spil, og det var sjældent ret meget, der blev reddet. Men man kunne dog i visse tilfælde gøre en indsats for at begrænse ilden, så den ikke bredte sig yrdeligere.

Trods de spinkle resultater er der ingen tvivl om, at den tids brandmænd gik op i arbejdet, til huset alligevel var brændt ned, men når det var overstået, skulle de have noget at styrke sig på og hjemsøgte de nærmeste købmænd, der altid fik solgt, hvad de havde af øl.

For de, der ikke var mødt, var der et særligt regn-

Det gamle stråtækte hus (øverst) er Frederikssundsvej 150, som det så ud for et halvt århundrede siden. — Oprindeligt var ejendommen jordemoderbolig, og her boede amtsjordemoderen, madam Lyhne, gennem en årrække. Manden til venstre i den hvide kittel er barbermester Leon Wulff, der her oprettede Brønshøjs første rigtige barberstue. Flere år senere hændte det, at han blev vækket af folk, der søgte jordemoder. — Huset stødte op til Brønshøjs første egentlige etageejendom. Det blev ret tidligt revet ned. Nederst et ældre billede fra Frederikssundsvej med den gamle krohave til venstre.

skab at gøre op. Når tilsigerne venligt dagen efter sagde til dem, at nu måtte de jo i politiretten, fortrod de gårsdagens dovenskab. De spurgte beklemte, hvad de dog skulle stille op og fik det universalråd at byde brandfogden på en genstand og betale de to kroner i bøde. For brandfogden blev dagen efter en ildebrand derfor nok så drøj som selve branddagen, men hvad gjorde man ikke for at frelse sine bysbørn fra politiretten!

Også det, der knyttede sig til ildebrande havde således sin egen hygge, undtagen for de brandlidte. Men selvom Brønshøj var blevet større, fandtes stadig i udpræget grad en følelse af fællesskab. Man var ikke bange for at give hinanden en hånd med, når der var brug for det. — Vejen til København var stadig lang og besværlig. Man kendte fra byen sporvogne, men endnu var de ikke nået til Brønshøj. Skulle man til byen, kørte man med hestekøretøj eller gik. Der var drenge fra Brønshøj og Husum, der i 90'erne gik i skole inde på Nørrebro. De var undervejs adskillige timer hver dag for at komme frem og tilbage fra skole.

Tiden var nu kommet, hvor man i større udstrækning begyndte at interessere sig for cykler, men man var klar over, at en cykle kunne være et farligt instrument, man skulle omgås med forsigtighed. Skulle for eksempel unge damer lære at køre på cykle, tog de på cykleskole i København, som om det havde drejet sig om at få et kørekort. Men cyklen var et fremskridt. Der skulle snart følge andre efter. Meget af det nye, tiden bragte med sig, blev modtaget med skepsis, men som regel varede det ikke længe. Blandt det nye, der kom til Brønshøj, var telefonen. Man kendte den nok fra byen, men alligevel var det en begivenhed, og der gik år, inden mere end en lille kreds tillod sig at anskaffe noget så eksklusivt. Men da var den heller ikke mere en luksus.

Det første kollektivbyggeri

I 1897 var Arbejdernes Hundredmandsbyggeforening, »Enigheden«, blevet stiftet. Det var en af de allerførste byggeforeninger i hovedstaden, ja, i hele Danmark, der var stiftet på rent kooperativt grundlag. Begyndelsen blev gjort ved, at en gruppe haveejere på Dolmanns Jorder drøftede muligheden af selv at få hus og have. Mange af disse mennesker havde i forvejen dårlige boligforhold i Nørrebros sidegader, og de gik med en naturlig drøm om at komme ud, hvor der var lys og luft. De fleste af foreningens medlemmer var håndværkere og arbejdere. Året efter foreningens oprettelse blev der i Folketinget vedtaget en lov om statsstøtte til byggeri af arbejderboliger, og på denne måde fik foreningen rådighed over et betydeligt beløb. Oprindeligt havde man tænkt at købe et areal i Utterslev, men det viste sig, at prisen var for høj. I stedet købte man Anders Sørensen's gård i Brønshøj med tiliggende jord for 29.800 kroner. Gårdens bygninger, der var meget forfaldne, blev af bestyrelsen solgt til Djalmar Petersen, bedre kendt under navnet Gipser Petersen, for 485 kro-

Denne hyggelige restauration med den sribede markise (øverst) lå hvor Lindeapoteket nu ligger. Indehaveren hed Lyø og efter at »Løgtekroen« ved Slangerupbanen var nedrevet, overførtes navnet på denne restauration, idet indehaveren håbede at kunne gøre den til det »bedest« for de vejfarende, som den oprindelige Løgtekro jo var. — Det lykkedes dog ikke, naboskabet med Brønshøj kro var sikkert årsagen.

På denne grund byggedes senere, da restaurationen var nedrevet, den ejendom, hvor Lindeapoteket fik lokaler (nederst).

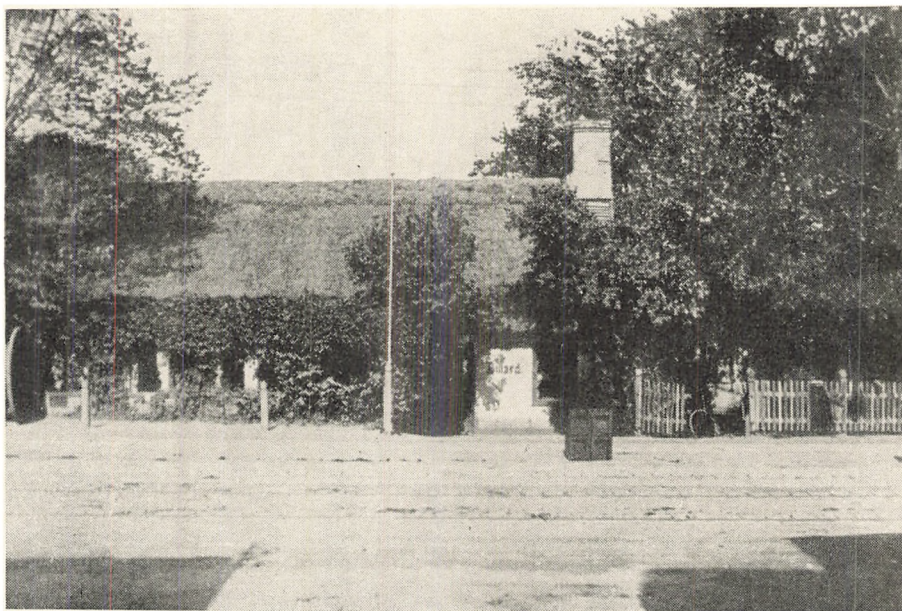
ner til nedrivning. Arealet blev udstykket i hundrede lige store parceller, hver paa 281 kvadratmeter, og parcellerne fordelte man ved lodtrækning blandt medlemmerne. Købet af grunden i Brønshøj gav anledning til uro indenfor foreningen, fordi medlemmerne syntes, at den lå for langt udenfor byen. Sporvognene var endnu ikke kommet i gang, og det var heller ikke blevet almindeligt at cykle.

I marts 1899 kunne man nedlægge grundstenen til det første hus. Det var ejendommen Brønshøjholms Allé 40. I grundstenen blev nedlagt et blyrør indeholdende en guldtvekrone og en guldtikrone samt nogle småmønter. I det følgende år skød de 100 huse på det 40 tønder land store areal op som paddehatte af den våde jord. I månederne lige efter århundredeskiftet begyndte det nye byggeris beboere at flytte ind. Der var stor glæde blandt dem. Det var et andet liv end det, de kunne føre i baggårde i Nørrebros sidegader. Også børnene var lykkelige. Ialt medbragte tilflytterne ca. et par hundrede børn.

Da man var nået så vidt, havde hele foretagendet alt iberegnet kostet ca. 500,000 kr. »Enigheden« kom ud for mange storme — mest af økonomisk karakter — men alligevel betød denne bebyggelse den gang for Brønshøj, at bydelen var nået endnu et skridt fremad. Det var noget helt nyt, der var forsøgt, og »Enigheden« blev en attraktion. Både fra ind- og udland kom der mennesker, der ville se husene og have nærmere oplysninger om, hvordan man havde grebet det an.

Blandt sine medlemmer havde foreningen foruden daværende folketingsmand K. M. Klausen en anden af Socialdemokratiets betydelige mænd, nemlig den senere statsminister Thorvald Stauning.

Stauning kom til at bo i Enigheds Allé 21, men allerede i 1902 afstod han sit hus. Stauning flyttede fra Brønshøj, fordi de lange fodture til og fra byen tog for

meget af hans tid. — I virkeligheden opløstes foreningen allerede 1909, da det lykkedes en sagfører at få gennemført en omprioritering af bebyggelsen, til trods for, at det viste sig at betyde meget store tab.

Alligevel blev »Enigheden« trods mange vanskeligheder et bevis på, at der selv med små midler bolig-mæssigt kan skabes sundere og bedre hjem end de, der findes i en storby sidegader.

Iøvrigt var »Enigheden« den egentlige anledning til, at Brønshøj på daværende tidspunkt fik vand og gas, men hele dette byggeri var også medvirkende til indlemmelsen af Brønshøj i Københavns kommune.

Blandt de fremskridt, der fulgte efter indlemmelsen, var den elektriske sporvogn, der kort efter århundredeskiftet førtes igennem fra Nørrebros remise til Brønshøj kro. Lige udenfor kroen byggede man den første sporvogns-ventesal, et lille træskur. Det nye befordringsmiddel blev hurtigt populært, fordi det i så høj grad lettede den besværlige vej til byen. Sporvognen, der ikke havde noget nummer, blev bare kaldt Brønshøj-linjen. Der var ingen sporvognssløjfe eller andre muligheder for, at sporvognen kunne vende. Man

Den stråttækte idyl øverst er »Vennely« — en restauration, der for år tilbage lå på hjørnet af Frederikssundsvej og Brønshøjholmsalle. Det var et meget folkeligt og ret livligt sted, i hvis have ziggynertruppe i perioder holdt til. Den gamle bygning blev revet ned i begyndelsen af tyverne, da Frederikssundsvejen udvidedes. I stedet opførtes den mærkelige lave bazarbygning, der ses på nederste billede. Det siges, at der i denne findes rester af det gamle »Vennely«s mure.

kunne klare sig med et vigespor, når den skulle tilbage til byen.

Brønshøj havde også fået sin første telefoncentral. Den var lille og primitiv, men også den var et fremskridt. Centralen var indrettet i en ejendom, der lå, hvor Brønshøj Selskabslokaler nu har til huse, og den var ikke større, end at det var muligt at drive den sammen med en købmandsforretning. I det samme lille hus boede iøvrigt også i en periode Brønshøjs eneste politibetjent.

Det varede nu heller ikke længe, inden Brønshøj fik sin første biograf. Den indrettedes omtrent overfor den nuværende, i ejendommen Frederikssundsvej 150, og det var digteren Johan Skjoldborg, der fik bevilling til at drive den. Skjoldborg havde bevillingen til 1934.

Det gamle præg forsvinder

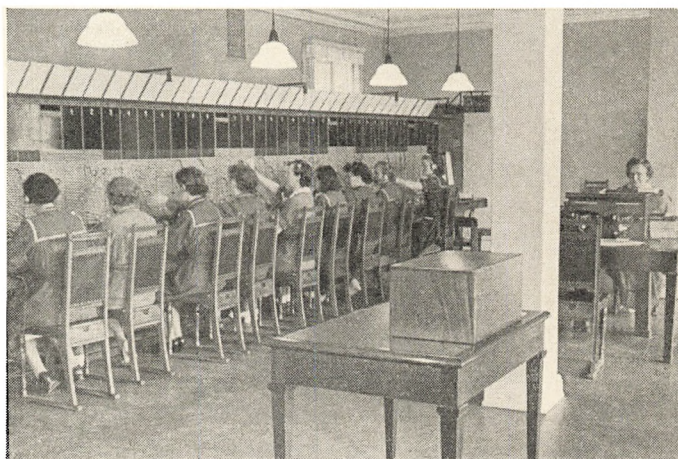
Omkring århundredskiftet begyndte de gamle huse så småt at vige for de første etageejendomme. Alligevel skred udviklingen forholdsvis langsomt frem. Helt frem til midten af tyverne bevarede Brønshøj i nogen grad landsbypræget, men siden svandt det gamle præg mere og mere. Linje 5, der i en del år kun nåede til det nuværende torv, blev ført igennem til Husum, der nu også ligesom Brønshøj var ved at blive et udflytterkvarter. I slutningen af tyverne førtes Linje 2 frem til torvet, således at man også havde en hurtig forbindelse til Rådhuspladsen.

Brønshøjs vækst begyndte nu at tage fart for alvor. Da det gamle Brønshøjdistrikt blev indlemmet, var det et område på 3600 tønder land, men det havde kun godt 6000 indbyggere. Først efter forrige verdenskrig blev befolkningstilvæksten virkelig mærkbar. Endnu i 1916 var der i hele det store distrikt kun 5000 lejligheder.

I 1925 var tallet steget til 13,000 og i 1930 til 20,000. Men i det følgende tiår byggedes der alene 25,000 lejligheder. Nu tæller distriktet over 56,000 husstande med 176,000 beboere. Det er en sjettedel af Københavns kommunes indbyggere. Der findes alene 7000 eenfamiliehuse. Det er mere end halvdelen af samtlige villaer og parcelhuse i København.

De gamle gårde var blevet udstykket, og jorderne

Denne landkøbmændshandel (øverst) blev i perioden omkring århundredskiftet drevet af søstrene Hansen. — I samme hus var den gang flere af landsbyens offentlige funktioner. — Foruden købmændshandelen oprettedes her Brønshøjs første lille telefoncentral, som søstrene Hansen også passede. Desuden var der brevsamlingssted, og endelig havde lovens håndhæver — Brønshøjs eneste politibetjent — sin bopæl i den anden ende af huset. Det var alt sammen en speciel og praktisk form for centralisering.

Billedet i midten er et kig ind på Brønshøjs telefoncentral i dag og nederst den store ejendom med Brønshøj Selskabslokaler, der i 1933 opførtes på stedet, hvor søstrene Hansens ejendom havde ligget.

blev nu til kæmpemæssige havebyer. Den gamle Frederikssundsvej blev væsentlig udvidet 1906. Den var ikke mere en dårlig landevej med dybe grøfter ved siderne, men en bred gade med cyklestier.

Brønshøjvej mistede sit gamle præg, da Linje 2 førtes igennem, men for det nuværende torvs vedkommende skete det først i årene efter. Omkring 1930 faldt den gamle smedie og Brønshøj kro og afløstes af den nye høje bebyggelse.

Een skole blev til tolv

Med den udvikling, Brønshøj kom ind i efter indlemmelsen, voksede også forholdsvis behovet for skoler. Der skulle skaffes undervisningsplads til stadig nye tusinder af børn. Lige indtil 1890 fandtes der i distriktet kun de to gamle skoler — Rytterskolen og dens anneks i Utterslev. Fra sognerådets side var man dog før indlemmelsen klar over, at man burde søge at skaffe lidt bedre skolemuligheder, inden København skulle overtage området. Man byggede den gang skolen ved Gadekæret, der nu er et anneks af den store skole på Liselundvej. Skolen ved gadekæret viste sig imidlertid næsten med det samme at være for lille. Så oprettede man Frederikssundsvejens skole, der blev indviet i 1902. Det var meningen, at denne skole, der ikke ligger langt fra Tomsgårdsvejen, skulle tage alle de børn, der boede på strækningen ind til den gamle grænse ved »Løgtekroen« og udad til Skelgrøften mellem Utterslev og Brønshøj. På Utterslev Mark var der i årene før århun-

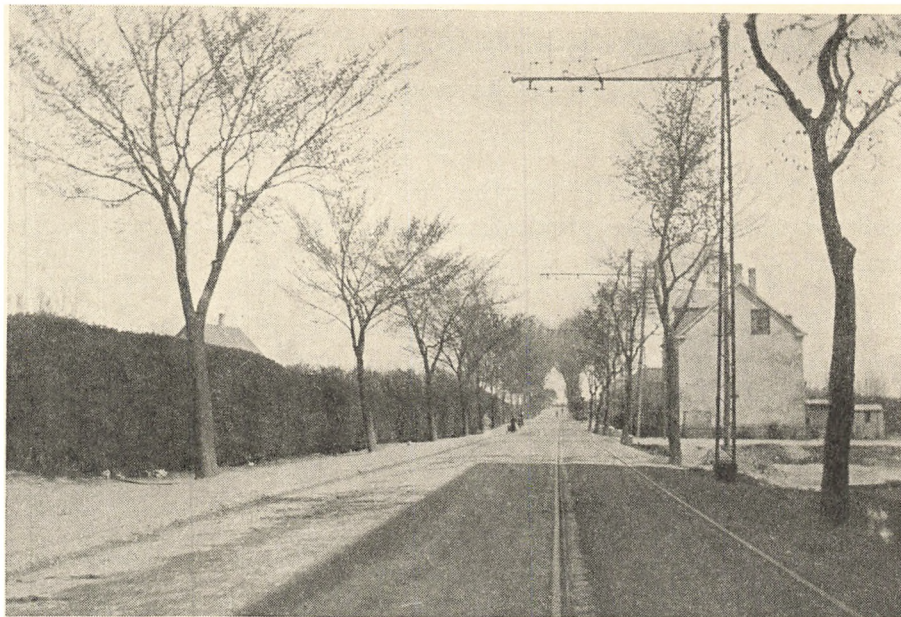
dredskiftet blevet bygget en marksskole, en midlertidig foranstaltning. Det var nu meningen, at børnene herfra også skulle overføres til Frederikssundsvejens skole. Først i 1924 var skolen på Liselundvej færdig til at

Billederne på denne side giver prøver på forskellige former for kollektivbyggeri. Øverst udsigt over »Enigheden«, der opførtes 1901, og som var et af de første kollektive arbejderbyggeforetagender i Danmark. »Enigheden« vakte i sin tid stor opsigt, og helt fra udlandet kom folk for at se denne nye byggeform.

I baggrunden skimtes farveriets store skorsten. I midten en udsigt over byggeriet ved Degnemosen og nederst den engelske rækkehustype, der findes i og omkring Bannevangen.

blive taget i brug, men da havde man også i flere år måttet hjælpe sig med nogle usunde og uhyggelige skolebarrakker. Den filial, Brønshøj skole efterhånden havde måttet oprette i Vanløse, voksede og blev en stor selvstændig skole. Det kvarter, hvor man nu mest savnede en skole, var Husum. Den kom, og i dens spor fulgte Grøndalsvænge skole, Katrinedal og i de senere år Bellahøj skolen. På Bispebjerg var i tiden før forrige verdenskrig bygget en skole. I dette område er Grundtvigsskolen senere kommet til, ligesom Emdrup for få år siden fik en skole. Dertil kommer, at Efterslægtsselskabet før sidste krig flyttede sin skole til Utterslev. Trods denne voldsomme forøgelse af undervisningsmulighederne, gik der ikke lang tid efter krigen, før man konstaterede, at pladsforholdene påny var for små. Skolerne var oprindeligt kun beregnet for fra 12—1400 børn, men befolkningstilvæksten har været så stor, at de fleste af skolerne nu må rumme flere hundrede børn mere end beregnet. Tolv store skoler, der søges af ca. 18.000 børn, må nu betjene det område, som Rytterskolen oprindeligt var ene om at dække. Det er temmelig imponerende på baggrund af de 150 børn, der bare for godt et halvt århundrede siden gik i sognets to skoler.

skarpe kontrast til de forhold, der i gammel tid havde været naturlige. Nu lader man ikke længere børn dø af sult, men langt ind i det 18. århundrede hændte det adskillige gange, at man i Brønshøj fandt forældreløse børn på 14—15 år liggende døde eller døende på grund af sult. Forældreløse børn, som slægtninge ikke kunne eller ville tage sig af, blev normalt anbragt på optagelseshjem og derefter ofte fra deres 14. år overladt til selv at skaffe sig føden. Og mange kunne ikke slå sig igennem. I Brønshøj-præsternes gamle optegnelser nævnes i flere tilfælde, hvorledes præsten har måttet begrave sådanne børn. Overfor dette har tiden virkelig bragt noget godt, selvom man måske på andre punkter har grund til at begræde, at den gamle tid er forbi.

Brønshøj har en halv snes børnehaverinstitutioner. Allerede i 1870 oprettedes Brønshøj Asyl i lejede lokaler. Senere skænkede fru Anine Lütken et hus, hvor asylet videreførtes. I 1923 overtoges det af Brønshøj menighedsråd, der her indrettede børnehaver, indtil det lykkedes at få opført en moderne ejendom i »Gemmet«.

Det første asyl rummede 20 børn. Nu er der plads til ca. 1000 i bydelens 10 moderne børnehaver.

Børneinstitutioner

På samme måde, som det gik med skolernes pladsforhold, gik det Brønshøjdistriktets børnehaver og fritidshjem. Årene havde ført med sig, at der også stadig oprettedes flere institutioner af denne kategori. Den moderne børneforsorg blev, som tiden gik, et mere og mere nødvendigt led i udviklingen overfor Brønshøjs voldsomme vækst. Ligesom meget af det øvrige nye, tiden bragte med sig, står også børneinstitutionerne i den

Som i andre af Københavns yderdistrikter fandtes der for en menneskealder siden mange store gartnerier i Brønshøj og Husum. På øverste billede af Frederikssundsvej fra årene 1905—06 dækker den store hæk på venstre hånd et gartneri. Lige overfor ses ejendommen, der i mange år tilhørte afdøde grønthandler Laugesen. Vejen, der svinger til højre, er Arnesvej. Elektriciteten var kort forinden nået til Brønshøj og endnu var sporvejslinjen kun enkeltsporet. Hvor gartneriet lå opførtes i 1922 af Arbejdernes Andels-Boligforening de to store, røde ejendomme, som ses på nederste billede.

Barndommens eldorado

For Brønshøj har de store grønne områder i distriktet været af umådelig betydning ikke mindst for børnene. Trods de mange nye store bebyggelser er det lykkedes at bevare disse åndehuller, og her kan børnene tumle sig. Det gælder Degnemosen, Bellahøjparken, Brønshøjparken og Utterslev Mose. De store mosearealer blev fredet af kommunen i 1938. Her er med tiden indrettet en enestående naturpark, der egentlig først lå rigtig færdig hen mod slutningen af sidste krig. Selve naturparken dækker over et areal på 200 ha eller 2 millioner kvadratmeter. Der er indrettet legepladser, fodboldbaner, vidtstrakte plæner og mosedamme. Gennem det hele slynger sig veje, cykle- og gangstier. Så stor er naturparkens udstrækning, at det i reservatet er muligt for mere end 120 forskellige fuglearter at trives i fred i den, selvom storbyen ligger i relativ kort afstand derfra.

Skønhedsmæssigt har også de friske grønne arealer ved Bellahøj haft deres særlige betydning, selvom der nu ikke er så store åbne områder tilbage. Ejendommen har dog en gang haft så store jordtilliggender, at den nærmest var en herregård. Oprindeligt var det gården på disse områder, der hed Husumgård, den gård, som for århundreder siden havde været i slægten Ulfeldts eje, og hvor Eleonora Christine en tid boede efter fangenskab i Blåtårn. Gårdens bygninger lå den gang ved Hyrdevangen i nærheden af det sted, hvor Efter-slægtsselskabets skole nu ligeer. Først i forrige århundrede byggedes det nuværende Bellahøj, der nærmest blev en lystgård. Den tilhørte i mange år slægten Lütken, men overtoges senere af Københavns kommune.

Endnu inden forrige krig strakte markerne fra Bellahøj sig vidt til alle sider. En af de endnu forholdsvis unge, der har oplevet den vækst, der har fundet sted i og omkring Brønshøjkvarteret gennem de sidste 35—40 år, fortæller i nogle optegnelser blandt andet dette om sine erindringer fra drengetiden:

— Jeg mindes Brønshøj i tiden før forrige krig som en usædvanlig idyllisk plet, hvortil Københavnerne sommeren igennem valfartede for at føle sig i kontakt med det tabte paradys, den landlige idyl. I min barn-

dom var Bellahøj et sandt eldorado for os drenge, men vi havde endnu et tilholdssted — mosen. Over begge dele var der noget dragende og noget eventyrligt. Terrænet ved Bellahøj var saa frit og landligt, som man kunne ønske sig det. Til flere sider var der marker næsten så langt, øjet rakte — helt over til engdraget med de tre åløb nedenfor Fuglebakken og fra Borups Allé helt over til Godthåbsvej. Harerne sprang over markerne, satte sig, trykkede, og sprang igen. Og fuglelivet var rigt og broget. Bellahøj var et af målene for os både sommer og vinter. Om vinteren kørte vi i slæde nedad bakken fra Bellahøj mod det efterhånden opvoksende Grøndalsvænge. Og i det tidlige forår hang lærken højt oppe i den blå luft og meldte, at lyset var

»Elmely« hed det idylliske sted, der ses på øverste billede. I årene næsten op til sidste krig lå det på hjørnet af Frederikssundsvej og Borups Alle. Det havde oprindeligt været et mindre husmandsbrug. Det blev revet ned og i stedet kom en moderne ejendom (nederst). De gamle træer, der bredte deres kroner over »Elmely«, står endnu ved gavlen af den nye ejendom.

vendt tilbage. Ja, det var ikke blot en enkelt lærke. Den ene steg ved siden af den anden. Der kom også træk af svaner — store flokke fra mosen med kurs ind over hovedstaden, hvis tårne set fra bakkedraget altid lå som silhuetter ude i det fjerne.

Som drenge gik vi grundigt til værks. Vi afsøgte ofte hele det store område, som havde vi været indianere. Vi undersøgte træerne på bakkens top og glædede os over den blomstrende hvidtjørn, der aldrig noget sted har duftet så skønt som i min barndoms paradys på Bellahøj.

En stor del af året gik det ikke uden videre at gå over markerne til Bellahøj. Men når først kornet var høstet, var der intet, der kunne holde os tilbage — og de afhøstede marker havde en ganske særlig tiltrækning på os. De var et dejligt terræn til drager. Her var ingen huse eller elektriske ledninger, så her kunne en drage stige til en fantastisk højde. De trak voldsomt, og hændte det, at vi skar os på den skarpe murersnor, var der ikke langt til hefteplaster. Brønshøj apotek lå ensomt og majestætisk på den anden side Frederikssundsvej — som en forpost midt i det øde terræn.

En dagløn af kamilleblomster

Men vi kom ikke blot på de ophøstede marker med dragerne. Ofte havde vi sække under armen. Vi sankede aks i dem. Det var en af de små indtægtskilder, vi prøvede at udnytte. Og det gik storartet. En god sæk indbragte en ganske net skilling. Dertil kom, at vi også tidligere på sommeren plukkede kamilleblomster. De var en sand guldgrube. De betaltes med en så

eventyrlig sum som 60 øre pundet fint afplukket. Det kunne godt blive til en dagløn, hvis man så tilmed gjorde sig den ulejlighed at snyde den nærmeste apoteker og i stedet cyklede ind på Vesterbrogade til Vesterbro apotek. Her fik man fem øre mere for pundet. Og fem øre var noget af en formue den gang — i hvert tilfælde for en dreng.

Men idyllen på Bellahøj gik efterhånden tabt. Der er smukt endnu, og der er stadig frit, målt med den ålen, man måler med i dag, men vi, der oplevede Bellahøj den gang, græder indvendig, når vi nu gæster stedet. Nej, Bellahøj og Brønshøj er sandelig forandret.

— — —

Der er noget vemodigt i disse erindringslinjer, som der vil være over de fleste erindringer fra en tid, der var knapt så kølig og forretningsmæssig som den, der ligger efter to verdenskrige. Bellahøj tabte imidlertid ikke helt kontakten med det oprindelige, for i 1938 besluttede De sjællandske Landboforeninger at holde dyr-

Tomsgården på hjørnet af Frederikssundsvej og Tomsgårdsvej var oprindelig en stor gammel bondegård (øverst). Den var blandt de ejendomme, som Københavns kommune allerede længe før indlemmelsen havde opkøbt. Indtil midten af trediverne fandtes den endnu, men derefter blev den revet ned. På grunden opførtes den nye Tomsgård, et moderne beboelseskompleks. (Nederste billede.)

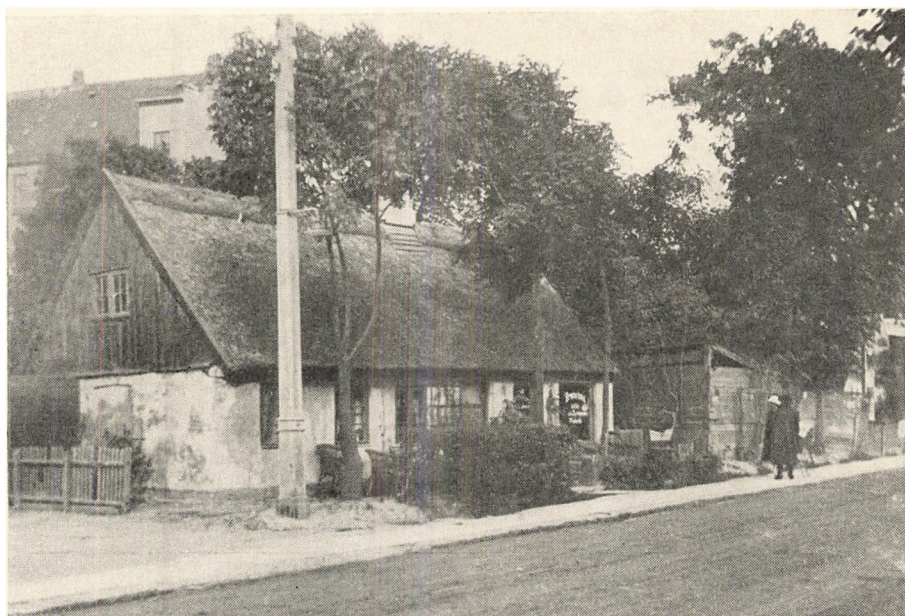
skue på arealerne, og denne ene gang om året kommer det moderne landbrug og dets mænd på besøg her nord for København, men det er sikkert de færreste af Bellahøjskuets gæster, der tænker på, hvor få år det er siden, mennesker på dette sted og i disse egne fik det daglige brød ved at dyrke jorden.

Dyrskuet

For landmanden ser Brønshøj og omegn ud som en del af storbyen, men alligevel kan man se mange Bellahøj-gæster kaste et betaget blik ind over byens tage, og de mange af dem, der vover sig lidt udenfor den slagne vej fra Hovedbanegården til dyrskuepladsen, tager mindet med sig om en dejlig åben bydel med mange grønne pletter. Både by og land strømmer mod Bellahøj i dyrskuedagene, alle, lige fra kongehuset til menigmand vil se, hvad den sjællandske bonde kan præstere. I de stille sommernætter lader mange køer en længselsfuld brølen tone ud i natten, og så mange ikke-københavnere findes der i Brønshøj, at brølene opfanges og forstås. Selv en frisk og højtliggende dyrskueplads som Bellahøj kan ikke erstatte hvilen i det dybe, grønne græs derhjemme.

For børnene i Brønshøj forestår en række oplevelser, når de tunge lastvogne med dyr nordfra ruller ind ad Frederikssundsvejen. Så ved de, at turen en af dagene går til Bellahøj, hvor nogle af dem glæder sig ved synet af de mange dyr — gamle kendinge fra gode ferier på landet — mens andre glæder sig over den dyre, men dejlige ballon, som er dagens farveprangende, flygtige gave. Man kan komme ud for Brønshøj-børn, der siger: »Tivoli er nu alligevel bedre end Bellahøj!«. Men de vil dog ikke gå glip af turen til det store skue.

Mon ikke det er sundt for ungdommen herude, at den rives med til at se tingene fra en anden synsvinkel end

den vante? Til trods for, at landbrugsmaskinerne snart er ved at stjæle billedet fra dyrene, fyldes børn og voksne alligevel i dyrskuedagene af mange indtryk, som vider horisonten ud og fortæller dem, at selv om der er dejligt i Brønshøj, så findes der også udenfor storbyen en arbejdsplads, som kan gøre mange mennesker lykkelige.

Hvis den gamle landsbys mænd kunne se det liv og den interesse for landbruget, der rorer sig på Bellahøj, ville de blive forundrede. Det ville gå dem som Jeppe i baronens seng med hans »Drømmer jeg, eller er jeg vågen?« Og så skyldes det hele blot, at tiden har syv-milestøvler på, menneskene gaar heller ikke mere deres sindige træskogang, travlt, travlt jager alt og alle over den jord, der er svanger med minder fra en tid, der nok er fjern og glemt af de mange, men dog så besynderlig nærværende, når mennesker roder lidt op i historiens store kramkiste og stabler et optog på benene. Brønshøjs borgere har oplevet mange skønne aftener i selskab med landboerne på Bellahøj, og en og anden har sikkert erkendt sandheden i ordene: »Din egen vej er kort, men slægtens lang...«. ord, der får mening for den, der kan

Disse to billeder er karakteristiske for bebyggelsen langs Frederikssundsvej i forrige århundrede. Øverst kurvemager Petersens hus, der var nabo til de to Brønshøjsmede brødrene Petersen. Nederst sadelmager Dobels ejendom, der lå to numre længere ude. Foruden sadelmagerværkstedet blev der også drevet købmandsforretning i ejendommen. Begge ejendomme blev revet ned i perioden lige efter århundredskiftet.

puste liv i det fortidige og se sig selv som et lillebitte led i kæden.

Bellahøj har betydning for hele byen København, men Brønshøj føler sig særlig impliceret i det vældige sceneri.

Sporten

Blandt Brønshøjs ungdom har fodboldinteressen altid været stor.

Allerede efter slutningen af forrige krig fik Brønshøj sin egen klub. Oprindeligt var det begyndt med, at nogle unge mennesker under krigen spillede fodbold på en grund i nærheden af den nuværende gulvkludfabrik og det gamle bryggeri, men spillet måtte indstilles på grund af indkaldelserne i 1918. Men året efter startede Brønshøj Boldklub, først under Nørrebros Fodbold Union og fra 1920 som ekstraordinært medlem af Københavns Boldspil Union. Han spillede den gang på banen på hjørnet af Husumvej og den nuværende Slotsherrensvej, men banen kunne ikke anvendes til turneringskampe og ma indledte en kraftig aktion mod magistraten for at skaffe bedre baneforhold. Men først i 1930, fire år efter at klubben var sammensluttet med Præstevangens Boldklub, kunne de nuværende baner ved Rådadvvej og klubhuset indvies.

Husum Boldklub, der stiftedes i 1922, holdt oprindeligt til på »Klistermarken« ved Frederikssundsvej, men delte senere banen ved Slotsherrensvej og Husumvej med Brønshøj Boldklub. I et par år omkring 1930 havde klubben ingen bane, men da Husum skole byggedes, fik klubben sine nuværende baner i Husumparken. Det er ikke få unge, der i årenes løb har fået en god og sund opdragelse i disse to boldklubber. Derimod har unge mennesker med interesse for andre

sportsgrene haft alt for faa muligheder, et forhold som Københavns kommune bærer ansvaret for.

Modstandskampen

Da krigen og den tyske besættelse kom, gled Brønshøj og bydelens beboere automatisk ind i modstandskampen. Det begyndte i efteråret 1941, da en af bydelens håndværksmestre med dæknavnet »Bendtsen« startede den første gruppe i Brønshøj. Den fik skaffet sig den nødvendige instruktion, blandt andet gennem nogle dygtige unge officerer, man var kommet i kontakt med.

Året efter fik modstandsfolkene forbindelse med det første hold faldskærmsfolk, der var sendt til Danmark. Derfor blev det i Brønshøj, man holdt det første instruktionsmøde med en faldskærmsmand, der var udsendt fra England. Det var imidlertid meget vanskelige forhold for modstandsfolkene at arbejde under. Den første faldskærmsmand tog gift, da det danske

Denne ejendom (øverst), hvor der i sin tid blev drevet malerværksted, lå midt imellem kurvemager Petersens og sadelmager Dobels huse. Billedet er fra tiden omkring århundredskiftet. Nederst ses de nye ejendomme, der kom til at ligge, hvor de gamle huse på de tre foregående billeder oprindeligt lå. Til venstre ligger »Nybo«, en af Brønshøjs første etageejendomme.

politi søgte at anholde ham. Arbejdet gik dog videre, men uheldet fulgte faldskærmsfolkene. En blev skudt i september 1942 af det danske politi, og i begyndelsen af december blev de øvrige faldskærmsfolk arresteret af politiet under et forsøg på at nå tilbage til England for at få nye instruktioner.

Efterhånden var arbejdet alligevel blevet stærkt udbygget med mange nye grupper over hele bydelen, og man begyndte at specialisere sig. Det var på dette tidspunkt en stor glæde og opmuntring for modstandsgrupperne at mærke den voksende forståelse og sympati, som beboerne i Brønshøj viste arbejdet.

Først den 29. august 1943 kom det klart til udtryk, at tyskerne havde kendskab til organisationen. Den morgen forsøgte tyskerne at arrestere »Bendtsen«, men det lykkedes ikke. Han var stået tidlig op og var »flojet af reden« allerede kl. 4,30. Med een eneste undtagelse lykkedes det at få advaret alle andre ledende personer i organisationen.

Da frihedsrådet blev oprettet, og landet deltes i 6 regioner og København i 7 afsnit, blev Brønshøj Afsnit VII under Region VI.

Da tyskerne satte jødeforfølgelserne ind i efteråret 1943, fik modstandsgrupperne en meget stor hjælp af bydelens beboere, og mange af disse gjorde selv en udmærket indsats uden at have kontakt med modstandsgrupperne. Arbejdet blev imidlertid stadig farligere og flere og flere af modstandsgruppernes medlemmer måtte gå under jorden. Organisationens militære rådgiver blev arresteret i begyndelsen i 1944, og et par måneder

senere blev »Bendtsen« anholdt. Disse arrestationer formåede imidlertid slet ikke at standse arbejdet. Der var stadig folk, der trådte til og kunne udfylde hullerne.

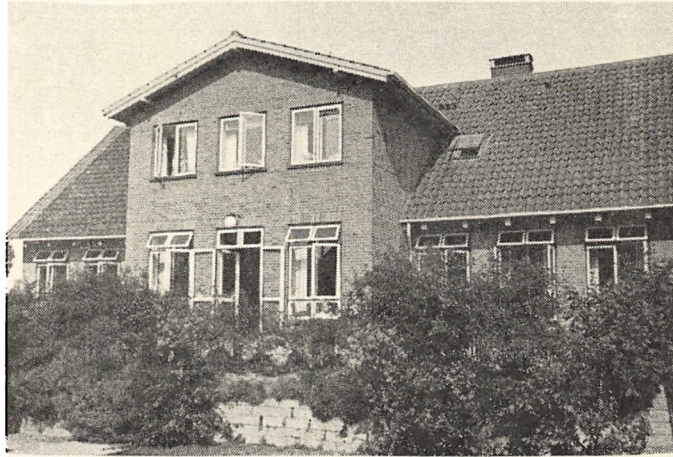
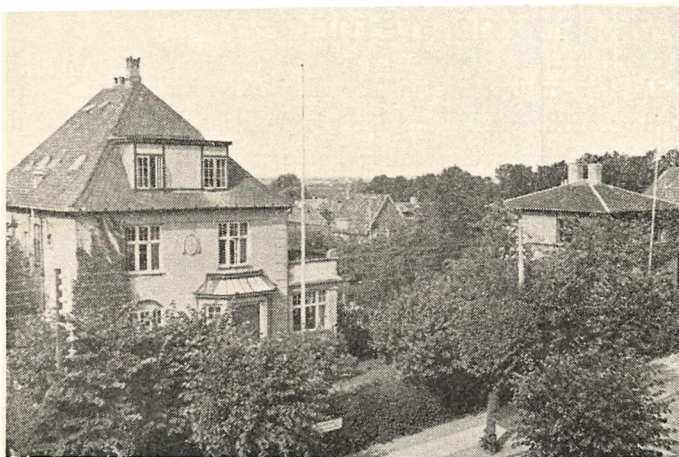
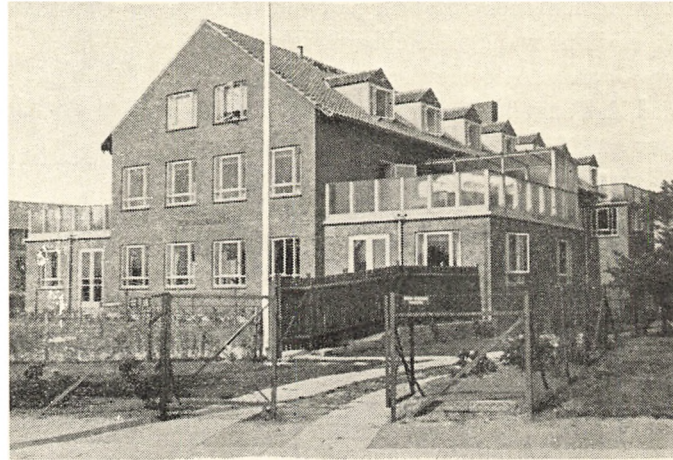
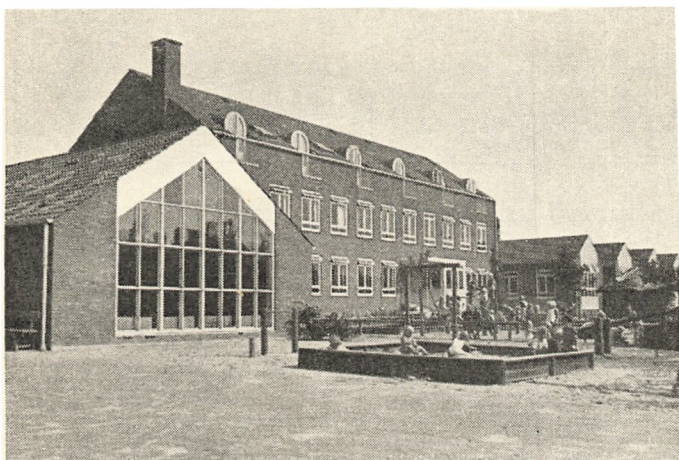
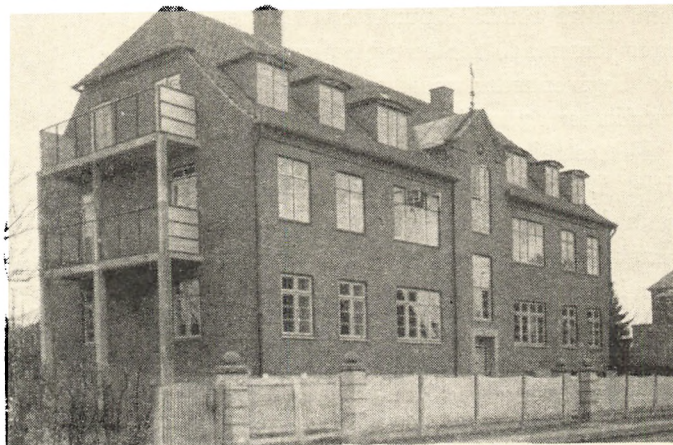
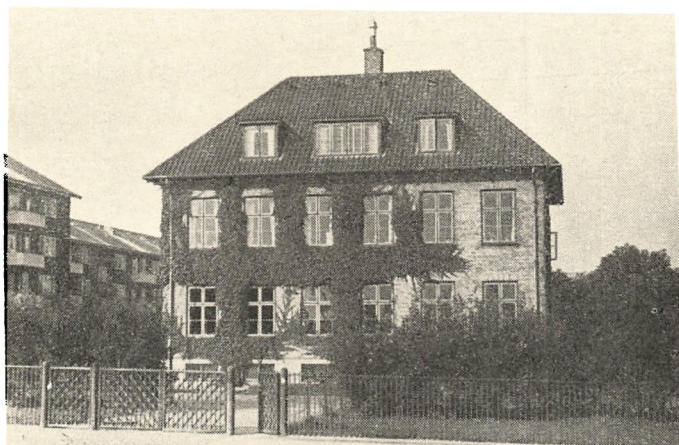
Om sommeren kom folkestrejken, og torvet blev lige-

Øverst et gammelt billede, hvor koholder Lassen og hans familie er fotograferet udenfor ejendommen Frederikssundsvej 182. Den mærkelige koholder-titel var ikke usædvanlig for en menneskealder siden. Den dækkede over en mand, der holdt køer uden at have jord, og som solgte mælken. Det var en primitiv form for mejeridrift, der den gang blev praktiseret selv inde midt i København. Oftere fodredes Køerne med affaldsprodukter fra bryggerier og brændevinsbrænderier med det resultat, at de dinglede rundt i båsene i temmelig påvirket tilstand.

1924 byggedes på en grund lidt længere ude »Mejeriet Søholm«. I midten ses kontorbygningen, der i 1896 opførtes som den første villa mellem Brønshøj og Husum.

Nederst: Husum er festlig smykket, mens man venter på den første sporvogn 1. okt. 1924.

Allerede i begyndelsen af halvfjerds-erne fik Brønshøj sin første børneinstitution, der oprindeligt hed Brønshøj Asyl, og havde til huse i lejede lokaler, men ved en testamentarisk gave fra fru Anine Lütken på Bellahøj fik den overdraget det gamle hus, som ses på nederste billede. Stort mere end børnene, der ses foran bygningen, kunne ikke rummes i dattidens eneste børnehave. I de senere år voksede børneinstitutionernes antal næsten på linje med skolernes. Øverst seks børne- og ungdomsinstitutioner. Det er fra venstre til højre Brønshøj Menighedsbørnehave i Gemmet, Brønshøj nye Menighedsbørnehave på Tølløsevej, Ungdomsgården i Husum, Korsagergård, Komtesse Schacks børnehave i Hjortholms Alle og endelig Husum børnehave.

som andre centrale punkter i København skueplads for en række voldsomme begivenheder med nedskydninger, barrikader og væltede sporvogne.

Folkestrejken og arrestationen af politiet d. 19. september blev de to begivenheder, der dette år voldte de største vanskeligheder med at holde disciplinen i orden.

Snart efter skærpedes kampen, indtil den arbejdede sig op til et klimaks, i dagene før den 5. maj 1945. Disse sidste måneder blev uhyre dramatiske. Arrestationernes antal steg, og villaer på Højlandsvangen, Nebbegårdsbakken og Støvnæs Allé blev sprængt i luften. Ved det engelske angreb på Shellhuset blev en af Brønshøj-afsnittets militære rådgivere dræbt, medens en anden kom på fri fod. Det var kampens lod. Det væsentligste var, at arbejdet fortsattes, og det gjorde det, til dagen kom — den 5. maj.

Efter besættelsen fortsatte Brønshøj støt sin udvikling, men bydelen fik alligevel aldrig det kolde storstadspræg. Dertil er den alt for selvstændig og levende. I dag er Brønshøj en moderne forstad med en skare forretningsfolk, der er i stand til at tage konkurrencen op med kollegerne i storbyens midte.

Det er ikke længe siden, at Brønshøj var en landsby. Den er vokset til at være en væsentlig del af millionbyen — men alligevel har den bevaret visse

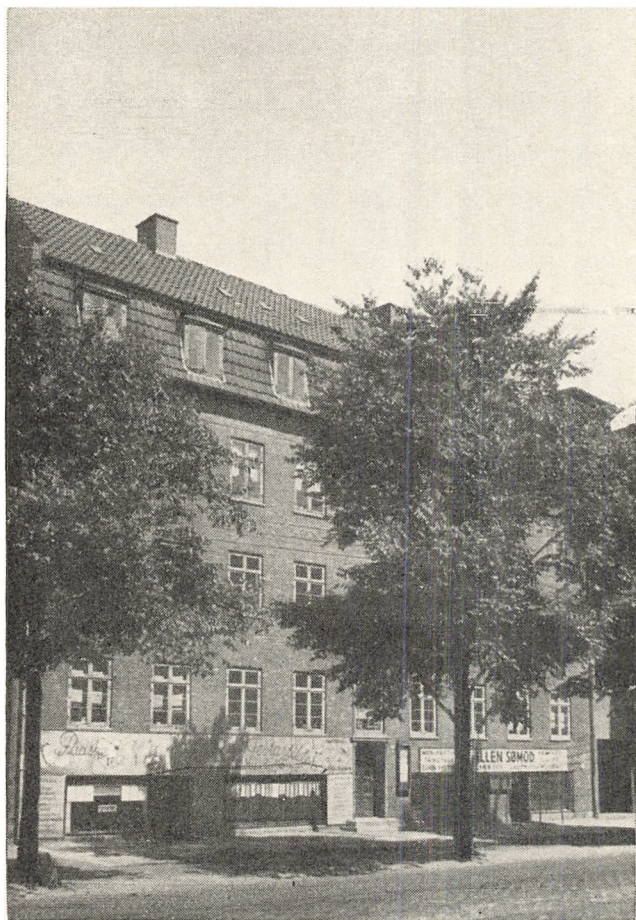

grundtræk, som dens beboere forstår at værdsætte.

Blandt de mange, der har følt sig tiltalt af Brønshøj-kvarteret, er også Danmarks nuværende statsminister, Hans Hedtoft, der ved sin tiltrædelse udtalte, at han ikke havde i sinde at opgive hverken sin villa i Brønshøj eller livet herude til fordel for noget andet.

Brønshøj og fremtiden

Så stor en bydel som Brønshøj vil altid være i udvikling. Beliggenheden, der gjorde Brønshøj til forstad for København, vil stadig holde udviklingen i gang,

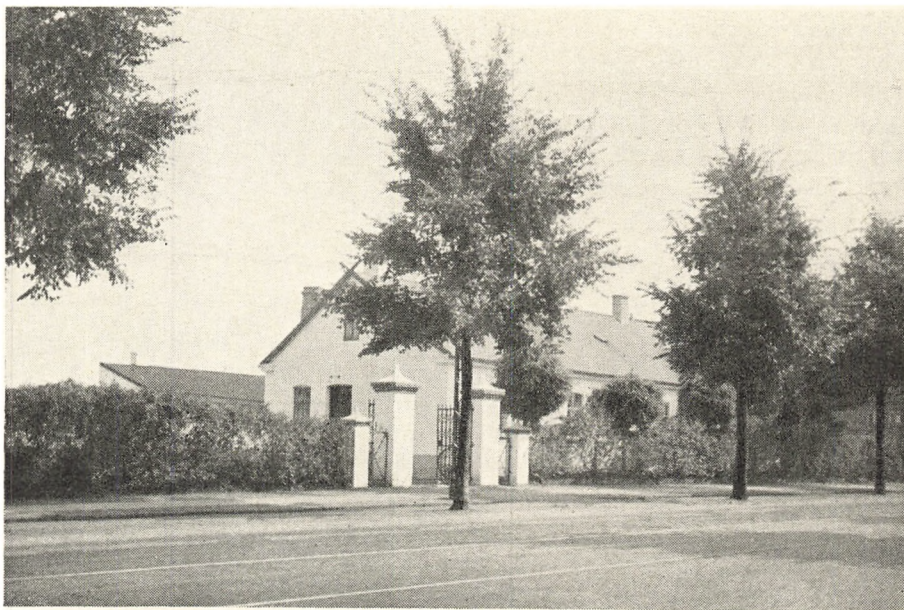

Endnu en af de gamle, stråttækte gårde fra Brønshøjs landsbytid (øverst). Det er slagtermester Hertz' gård Frederikssundsvej 184. Billedet er fra tiden før 1906, da Frederikssundsvej endnu flankeredes af dybe grøfter. Slagtermester Hertz drev før århundredskiftet rigtig slagteri på gården. I en stor fold ud mod vejen havde han kreaturer og lam gående. Disse opkøbte han på gårdene i oplandet. På skiltet over indgangen står at læse: *All Kreatur købes til Dagens højeste Priser.* Da Brønshøj i 1901 kom ind under København, måtte hjemmeslagtning ikke finde sted, og slagtermesteren måtte derfor flytte til Herlev, der jo lå udenfor bygrænsen, men han beholdt stadig gården, som blev lejet ud. I 1919 flyttede familien tilbage efter at have opgivet slagteriet, og nogle år efter byggede han den moderne ejendom, der ses på nederste billede, og som kom til at ligge, hvor den gamle fold havde været. Endnu nogle år efter fik de stråttækte længer lov at blive stående, men til sidst faldt også disse for udviklingen og afløstes af en række butikker.

sålænge hovedstadens store organisme kan vedblive at være et førende handels- og industricentrum. På denne basis vil det derfor være unaturligt at vente en standsning af de sidste 50, ja bare 25 års enorme vækst. Med næsten matematisk nøjagtighed vil det altid være muligt at fastslaa det centrale Københavns evne til opsugning af befolkningstilvæksten. Dennes Overskud tvinges til forstæderne, hvor byggemulighederne er størst, og her vokser vældige kvarterer op.

Udviklingen viser imidlertid, at Brønshøj med sine store villakvarterer er et sted, hvor tusinder og atter tusinder af mennesker med glæde har slået sig ned i en naturlig trang til udenfor det daglige arbejde at fjerne sig fra den egentlige storby. Udover enkelte byggerier kan udviklingen foregå næsten umærkeligt, men selvom den ikke i perioder sætter større synlige spor, går den alligevel videre. Og den foregår i første omgang bag kulisserne. I Københavns kommunes tjeneste arbejder byplanfolk og teknikere med planer for fremtiden. De arbejder på langt sigt med projekter, der på basis af den beregnede udvikling ligger 5, 10, 15 20, ja måske 30 år eller mere frem i tiden. Her ligger planer til nye veje, til omlægning af gamle, til boligbyggeri, til sportsanlæg, til parker og kulturcentre. Selvom disse projekter bliver omtalt, når de er udarbejdede, vil de virke temmelig teoretiske paa de fleste. Man har ligesom vanskeligt ved at få føling med noget, der ligger langt ud i fremtiden. Alligevel bliver de en skønne dag til virkelighed. For andre får planerne måske med det samme et mere realitetsbetonet præg, fordi udviklingen for dem kan betyde ekspropriationer af jord og ejendom, de har værnet om i årevis.

For Brønshøj-området ligger flere store projekter færdige og venter på det øjeblik, da de kan realiseres. Der skal her fortælles om punkthusbyggeriet og det

store friluftsbadeanlæg ved Bellahøj, sportsanlægget ved rotunden på Hareskovvej og hospitalsbyggeriet i Husum. I de første tilfælde er der tale om bebyggelse på hidtil ubebyggede arealer, medens der for hospitalsbyggeriet i Husum bliver brug for ekspropriation af et antal mindre huse.

Blandt fremtidsplanerne er også opførelsen af en kirke ved Bellahøj, som senere vil blive omtalt.

Den smukke lyse ejendom (øverst) var i sin tid hovedbygningen til Holmbergs garneri på Frederikssundsvej 208. Indehaveren var kendt for at være en af de gartnere, der i forsommeren bragte nogle af landets første nye kartofler frem, og man sagde dengang, at den første portion sendtes til kongens køkken. I midten et kik hen ad Frederikssundsvej med hækken om Holmbergs gartneri til venstre. Nederst det store beboelseskompleks »Rolandsgården«, der i de senere år er kommet til at ligge på det gamle gartneris grund.

Punkthusene

Allerede i 1944 afgjordes en arkitekt-konkurrence om bebyggelsen af Københavns kommunes grunde på arealerne bag Bellahøjvej og dyrskuepladsen mellem vandforsyningens højdereservoir og Frederikssundsvej. Det var et forslag fra arkitekterne Mogens Irming og Tage Nielsen, der vandt førstepræmien. Dette forslag er senere vedtaget og det bliver det, der kommer til at danne grundlaget for den kommende bebyggelse. Maalt selv med det nyere byggeri i København efter krigen, bliver punkthusene ved Bellahøjvej af en meget særpræget karakter, ligesom det bliver et storstilet byggeri, der vil omfatte henved 4000 lejligheder.

Det er hensigten, at arealerne skal bebygges med ejendomme på 7 til 10 etager. Hver blok skal bestå af to dele, der forskydes en halv etage i forhold til hinanden. På den måde opnås der en perspektivisk levende virkning samtidig med, at de enkelte blokke på en naturlig måde indpasses i terrænet. Der er taget betydelige hensyn til den landskabelige forbindelse med Hyrdevangen, idet en projekteret lav bebyggelse mod Frederikssundsvej med kirke, vuggestuer, børnehave og fritidshjem skal formidle overgangen mellem parkarealerne. Det er hensigten, at Bellahøjparken og selve »Bellahøj« ikke skal røres, ligesom parkens træer og beplantning skal skånes.

Punkthusene, som projektet almindeligvis kaldes, vil faa den smukkeste beliggenhed, det er muligt at finde til bo-

Øverst Gadelandet, den smukke gamle allé, der førte ned til det idylliske gadekær i Husum, som ses på billedet i midten. Mange af alleens træer er nu faldet, og i dag fører den ned til det store byggeføretagende »Voldparken«, som ses på næste side. Nederst et gæstgiveri, der senere blev til Husum asyl. Nu er den bagerste længe revet ned, og på grunden er i 1942 opført den moderne Husum børnehave, Frederikssundsvej 298 (se billedet på side 37).

ligbyggeri indenfor Københavns kommune. Med de hensyn, der er taget og med den byggeform, der skal anvendes, vil der fra lejlighederne i disse smaa skyskrabere blive den skønneste udsigt over København.

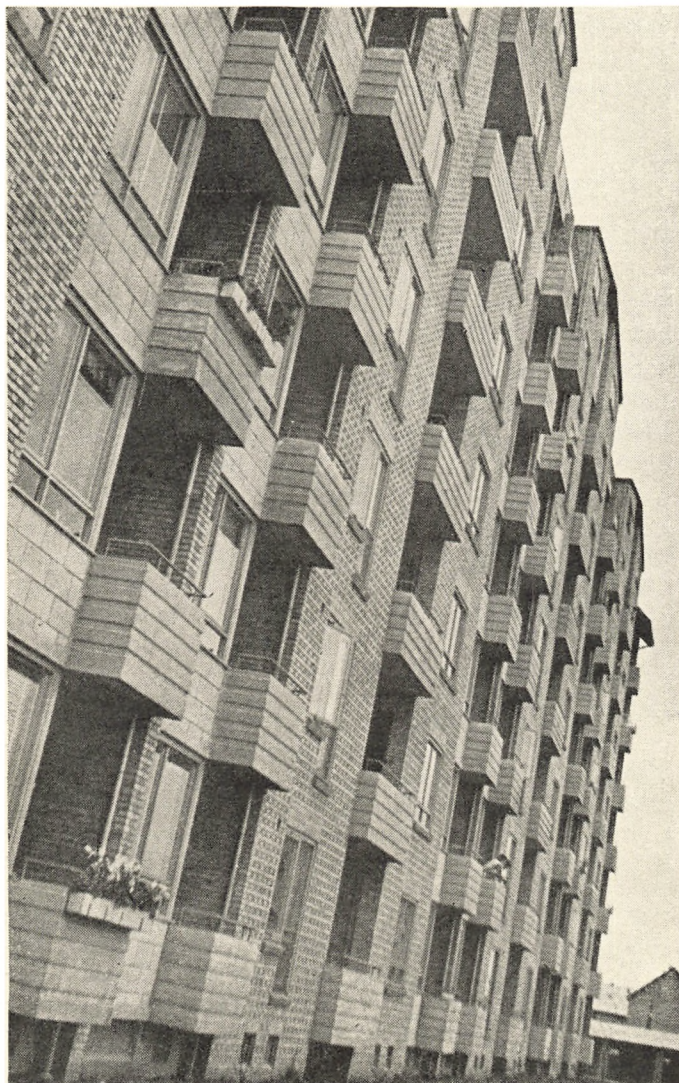
Desuden har man talt om, at skråningen mod Degnemosen skal bebygges med rækkehuse, nærmest mod søen i én etage og højere oppe på skråningen i to etager. På denne måde bliver Degnemosen til begge sider omgivet af lav bebyggelse, og skråningen kan bevares til haver.

Nyt kirkesogn

Når det store byggeri på Bellahøj forhåbentlig i løbet af få år er afsluttet, vil Brønshøjs kirkesogn have ca. 25.000 indbyggere. Dette antal er så stort, at det da vil være umuligt for præsterne at yde en virkelig effektiv kirkelig betjening. I foråret 1948 rettede menighedsrådet derfor en anmodning til Det københavnske Kirkefond om hjælp til løsning af en kirkesag i det nye distrikt. Kirkefondet har i løbet af de sidste 60 år bygget over 40 kirker i København uden offentligt tilskud,

og selvom Kirkefondet i forvejen havde bundet sig til 13 andre kirkeopgaver i byen, gav det tilsagn om også at gå ind for denne. Menighedsrådet og Kirkefondet rettede så henvendelse til pastor Aage Bjerno om at søge det ledige embede ved kirken, for at han til sin tid kunne tage et kirkeligt pionerarbejde op i det nye distrikt. Det er hensigten, at kirken skal ligge overfor

Billedet øverst med drengene, der fisker, er fra de natur-skønne arealer ved det gamle fæstningsterræn. En lille del af dette er åbent for publikum, mens den største strækning stadig er afspærret. Egentlig sorterer området under finansministeriet, men det er udlånt til militæret, der her har flere ammunitionsdepoter. Stedet er af en så særpræget skønhed, at mange mennesker ønsker at kunne færdes derude. En gang om året udstedes der 800 færdselstegn samt 225 fisketegn, men alene for fisketegnernes vedkommende står over 200 på ekspektancelisten. Blandt dem, der har færdselstegn, er mennesker, der bor langt væk, men alligevel ikke har ønsket at slippe kontakten med dette smukke sted. Fæstningsarealerne, der anlagdes i 80'erne, strækker sig videre — helt ud til Køge Bugt.

Nederst ses det store nye boligkompleks »Voldparken«, der af Socialt Boligbyggeri er opført umiddelbart op til fæstningsterrænet. Det er karreer på 5 til 7 etager. Endnu er kun en tredjedel af dette byggeri afsluttet. Det skal omfatte 400 lejligheder.

Hyrdevangens udmunding i Frederikssundsvej, på det område op imod Bellahøjskolen, hvor der i forbindelse med punkthusbyggeriet er projekteret børnehaver, fritidshjem og muligvis også en ungdomsgård. Kirkefondet har sikret sig en grund ud mod Frederikssundsvej. Den er dog trukket noget tilbage, således at der foran den kan blive en lille rundkørsel med græs og beplantning.

Man regner med, hvis forbudet mod anvendelse af byggematerialer til kirker og lignende endnu opretholdes, når kirkebyggeriet bliver aktuelt, da at begynde med en midlertidig kirkebarak, således at der, når de nye ejendomme skal tage imod deres beboere, straks kan tages et kirkeligt arbejde op med gudstjenester, kirkelige handlinger, børne- og ungdomsarbejde m. m.

Midlerne til den foreløbige kirke er tænkt indsamlet i det gamle sogn som dettes gave til det nye distrikt, mens Bellahøj sogn selv må skaffe en væsentlig del af pengene til den endelige kirke. Kirkefondet giver grunden og vil iøvrigt såvel moralsk som økonomisk stå som garant for kirkebyggeriet.

Endnu er der ikke udarbejdet tegninger til kirkekomplekset, men det er hensigten, at det skal bygges i moderne stil, således at det naturligt kan falde ind i omgivelserne.

Selvom en kirkes udseende ikke er afgørende for det antal kirkegængere, den kan regne med, vil det være af betydning, at den ikke kommer til at drukne i det storbyggeri, den her bliver nabo til. Kan den ikke komme til at glimre ved sin storhed, bør den kunne tiltrække sig opmærksomhed ved et beskedent, men smukt udseende. Den kommer i

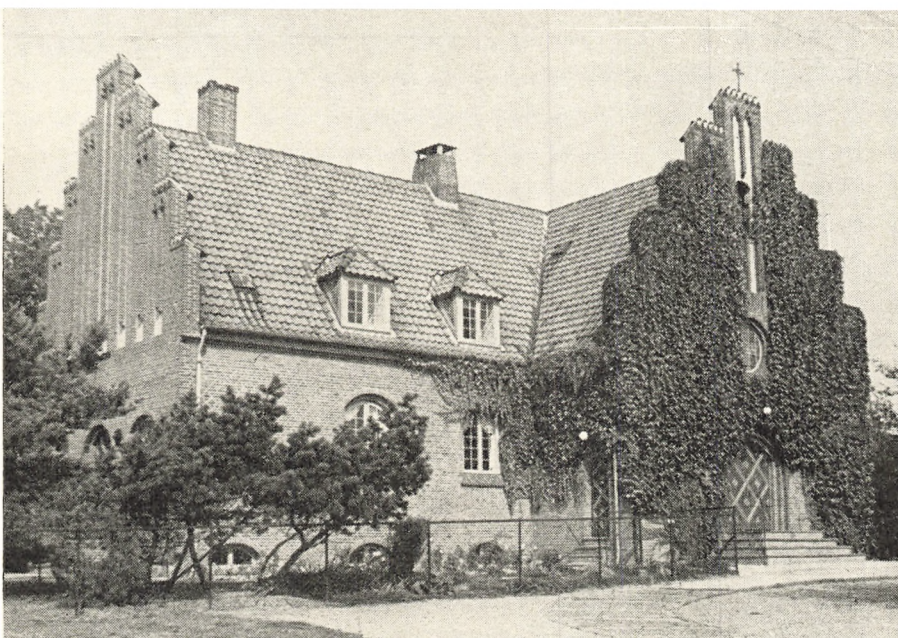
fint selskab, for blandt de kirker, der kommer til at ligge den nærmest, er Brønshøj kirke, der er Københavns ældste og Grundtvigskirken, der er byens største, samt den lille kirke i Utterslev, der er indrettet i en ejendom, som engang var bondegård, og derfor har sin egen historie.

Ligesom i Brønshøj var også smedierne i Husum centrale punkter, hvor folk mødtes og snakkede. Her kom både bønder, håndværkere og handlende. Og hver dag klang hamrenes slag mod amboltene ud over landsbyen. Øverst Husums ældste smedie på hjørnet af Frederikssundsvej og Husumvej. I midten den anden smedie i Husum, der lå på det sted, hvor ejendommen med Husum Apotek senere opførtes, nemlig ved sporvognssløjfen i Husum på hjørnet af Storegårdsvej. (Nederste billede).

Ovenstående luftbillede er taget over Islev med udsigt ind over Husum mod Brønshøj og mosearealerne. Omkring Husum er i de seneste år opstået store beboelseskvarterer, og området er blevet et af de udflytterdistrikter, der stadig er i rivende udvikling. Det samme er tilfældet med arealerne længere ude, Gladsaxe, Mørkhøj og Islev. Fra byplanteværkernes side er der gjort et stort arbejde med planlægningen af det fremtidige byggeri, og det har i planerne været nødvendigt at tage hensyn til bevarelsen af mosen. — På billedet er det muligt at identificere de vigtigste færdselsårer.

Øverst til venstre strækker mosen sig over mod Søborg og yderst til højre skimtes vandtårnet ved Brønshøjvej.

Til venstre under moseområdet tegner det store nye kompleks »Voldparken«s lyse blokke sig tydeligt. Herfra og skråt op mod billedets højre hjørne, løber Frederikssundsvejen. Den brede færdselsåre, der fra »Voldparken« løber skråt nedefter, er Islevhusvej, der umiddelbart foran voldterrænnets mørke linier munder ud i Rødovrevej. Denne løber videre mod højre side og krydser Jyllingevej.

I højre halvdel af billedet skimtes den store firkant, der markerer Husum skoles område, og et stykke lige under skolen ligger det store kommunale Islevbro Vandværks parallelle bygninger op til Krogebjergparken. Vejen, der fra billedets underkant stiger næsten lodret mod dets midte, er Islevbrovej.

På nederste billede ses Husum Kirke, der indviedes i 1928. Den ligger på hjørnet af Husumvej og Korsager Allé.

Friluftsbadet

Der er dog endnu flere planer om udnyttelsen af de smukke arealer omkring Bellahøj. Indenfor Københavns kommune begyndte man således allerede under sidste krig at beskæftige sig med tanken om oprettelse af et stort friluftsbad på arealerne, og meningen er, at et sådant skal lægges i vinklen mellem Borups Allé, Frederikssundsvej og Bellahøjvej.

Begyndelsen til disse planer blev gjort, da Københavns borgerrepræsentation i 1944 nedsatte en kommission, der oprindeligt kun skulle beskæftige sig med dette specielle anlæg, men som alligevel fik overdraget opgaven at undersøge mulighederne for udbygningen af hele badevæsnet i København. Resultatet af kommissionens overvejelser har siden flere gange været forelagt Borgerrepræsentationen.

Efter planerne er det hensigten, at hele anlæget skal optage et areal på ca. 30,000 kvadratmeter. Anlægget skal omfatte et friluftsbad med to store bassiner, der skal placeres langs med Bellahøjvej, samt de nødvendige omklædningsbygninger og endelig en varmbadeanstalt i en bygning i to etager samt i forbindelse med denne en mindre svømmehal. Bygningerne skal anbringes som en sammenhængende skærm mod nord og vest med hovedindgang fra Frederikssundsvej. Fra øst og syd vil man skabe læ ved beplantning. Ved siden af de to friluftsbassiner bliver der et 16,500 kvadratmeter stort græsklædt areal til solbadning. Alene til friluftsbadet bliver der i omklædningsbygningerne gardeboplads til 3150 mennesker.

Varmbadeanstalten og svømmehallen skal placeres ved hjørnet af Frederikssundsvej og Borups Allé. Imellem badeanstalten og friluftsbadet skal ligge en bygning i een tage. Her bliver der hovedindgang samt en restauration. I varmbadeanstalten er det kun hen-

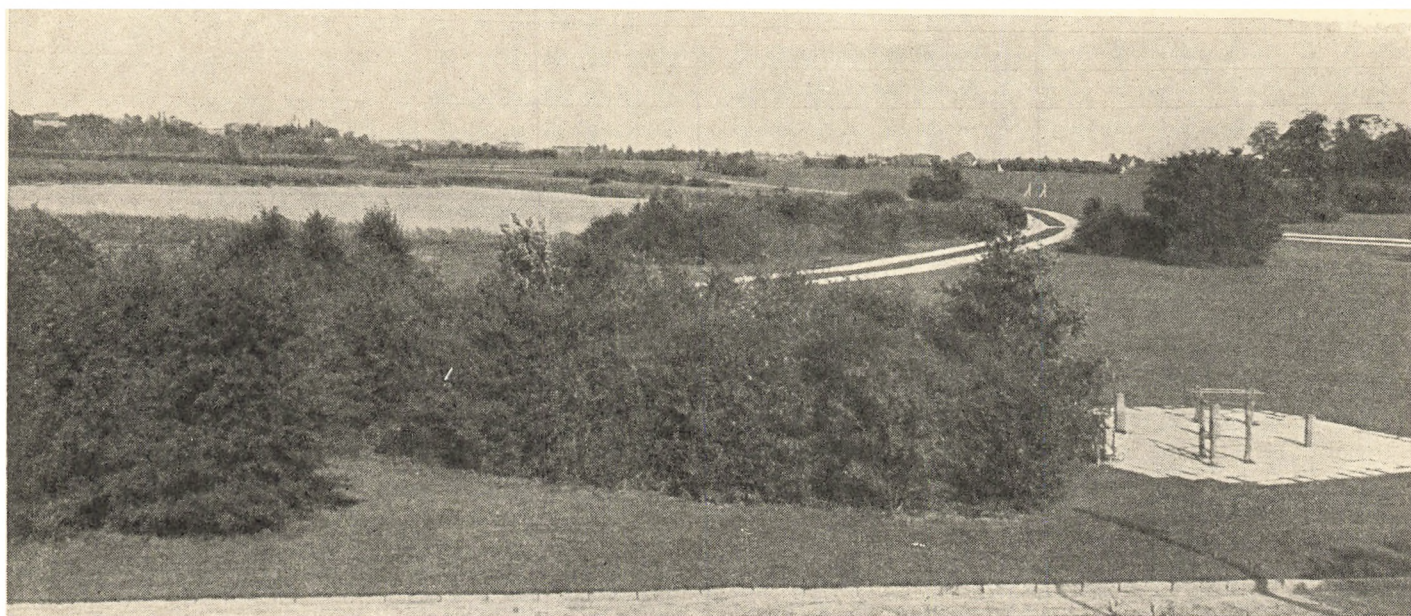

sigten, at man skal kunne få badstuebad med tilhørende svømmebad. Svømmehallen bliver ikke indrettet til sportsopvisninger eller konkurrencer, og der bliver derfor ikke indrettet tilskuerspladser. Den skal kun anvendes til almindelig badning. Svømmehallens sydlige væg bliver af glas og forskydelig, således at den i sommertiden skal kunne løftes tre meter. På denne måde kan bassinet i svømmehallen også blive en art friluftsbassin.

Oprindeligt anslog man, at hele anlæget ville komme til at koste 3,5 millioner kroner, fordelt med 1,5 million til friluftsbadet og 2 millioner til varmbadeanstalten. Dette beløb er imidlertid blevet bereg-

Billederne på disse to sider giver et indtryk af parkerne. Det dejlige vinterbillede er fra Degnemosen, der er et tyndt vintersportssted. Fra bakken på Bellahøj kan der kælkes helt ud på isen, og på selve mosen er der skøjtebane. Nederst ses den smukke gamle pil, der i sin tid stod, hvor Kirkevej munder ud i mosen. Pilen var et hyppigt anvendt mødested for Brønshøjs unge og for mange knytter der sig gode minder til den. Efterhånden udhuledes den fuldstændig, som det ses på billedet i midten, men selvom der kun var en tynd skal tilbage, udfoldedes dens krone hvert forår. Til sidst lod kommunen den dog fjælde, da man frygtede, at den ville styrte og anrette skade.

net efter priserne på materialer og arbejdskraft i 1942, så overslaget vil næppe være holdbart, når projektet engang skal realiseres.

Man regner med, at den popularitet, som Bellahøj-arealerne i de senere år har vundet i den københavnske befolkning, vil komme det store anlæg til gode. Badeanlægene vil få brug for denne popularitet. Det er nødvendigt, da badeanlægene skal besøges af mange tu-

sinde mennesker årligt for at kunne betale sig — eller for i hvert fald ikke at skulle give underskud. Københavns skolevæsen har imidlertid gennem al den tid, planerne har været fremme, været meget interesseret i dem, idet 9 store kommuneskoler efter beregningen skulle kunne gøre brug af anlægene ved svømmeundervisningen for skolebørnene. Alene dette skulle kunne blive til ca. 85,000 obligatoriske bade årligt.

Øverst udsigten fra Pilesvinget ind over de store mosearealer. Det var af stor betydning for Brønshøj, at Københavns kommune i 1938 lod disse store strækninger frede og indrettede dem til en naturpark, der i hvert fald i Danmark er af enestående karakter. Her er mulighed for at få al den friske luft, man kan ønske sig, og her tumler både børn og unge sig på lege- og sportspladser. Billedet i midten til venstre er fra en af legepladserne og til højre ses Brønshøj Boldklubs fodboldbane på Rådvaadvej under en træning. — Nederst et billede fra den gamle idylliske gård »Brønshøjholm« i krydset mellem Mosesvinget og Hareskovvej, der i mange år ejedes af Københavns kommune.

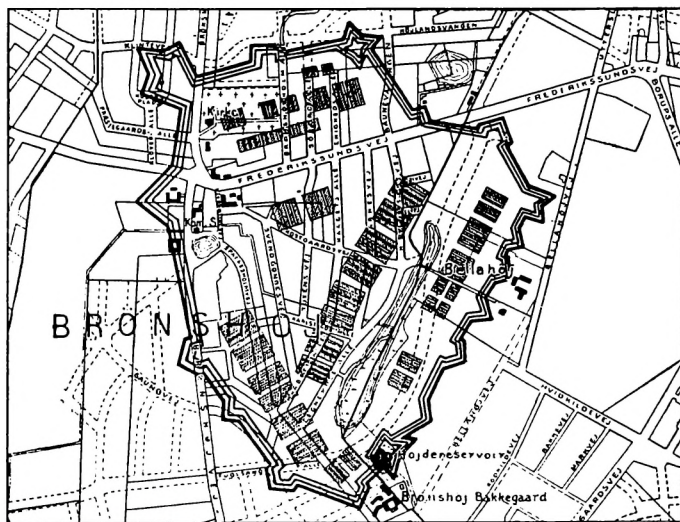

Ildrætspark og hospital

Blandt de større projekter, der også i de kommende år vil stå overfor deres virkeliggørelse, er planen om det store idrætsanlæg ved rotunden på Hareskovvej på den sydligste spids af Gyngemosen. Oprindeligt var det hensigten, at der skulle anvendes et ca. 10 ha. stort areal, men efter idrætsorganisationernes ønske vil arealet dog blive forøget til 13 ha. Planen for dette anlæg står i forbindelse med Borgerrepræsentationens vedtagelse af en stor gade- og bebyggelsesplan for arealet i Husum, nord for de gamle fæstningsanlæg.

Det område, der er tænkt anvendt til idrætsanlæg, ligger således, at man fra kommunens side har ønsket at tage særlige hensyn til terrænuformningen og til bygningernes placering, så udseendet ikke kan virke skæmmende, hverken set fra Utterslev mose, Hareskovvej eller terrænet ved Gladsaxevej, ligesom man har ønsket at udsigten fra Hareskovvej til mosen kan blive åben. I planerne har også naturfredningsforeningens ønsker haft indflydelse. Denne er gået ind for så vidt muligt at holde arealerne ved rotunden ved Hareskovvej fri for bebyggelse og har foreslået, at bakkedraget syd for idrætsanlægget udlægges til parkareal.

I forbindelse med de omfattende planer, der er udarbejdet for Husums fremtidige udvikling, er også projekteret et nyt stort hospital på arealet syd for Vestenceinten mellem Mørkhøjvejs og Husumvejs forlængelse. Denne plan har hidtil mødt indsigelse fra grundejerforeningen »Toftevang«, der har protesteret mod ekspropriationer. Når valget fra kommunens side er faldet på dette areal, skyldes det, at hospitalet her vil komme til at ligge i rolige omgivelser skærmet af Vesten-

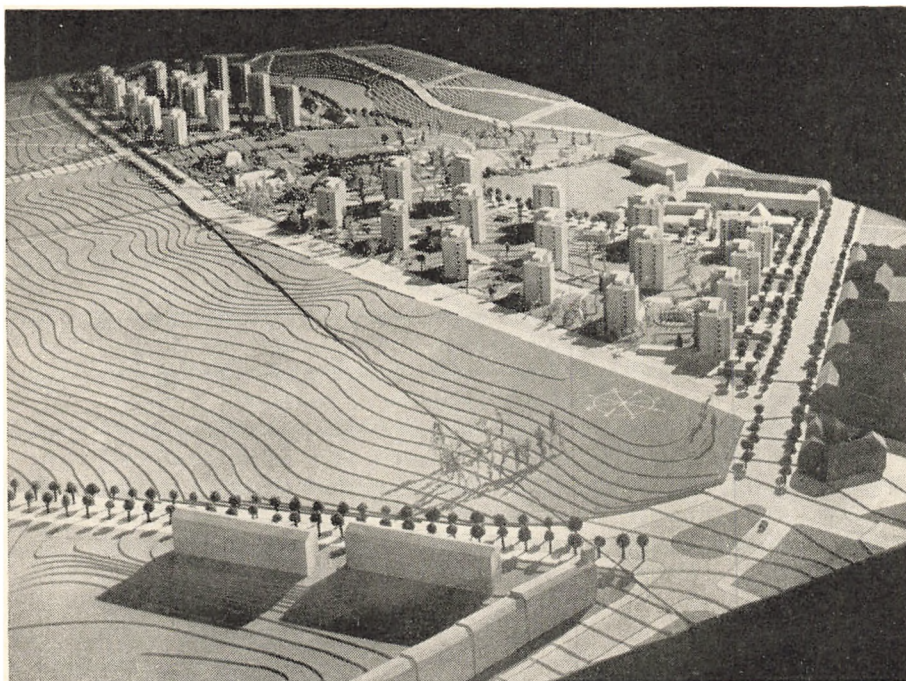
Billedet øverst er reproduceret efter et gammelt stik, der nu findes på Københavns Bymuseum. Det forestiller Københavns belejring under Svenskekrigen i 1659, der fortælles om på side 11. Ser man nøjere efter, er det muligt at identificere enkelte af det gamle Københavns tårne. I midten er den svenske konge, Karl Gustavs lejr i Brønshøj, »Karlstad«, som den kaldtes, indtegnet på et nutidigt kort over Brønshøj. Nederst den gamle ejendom »Slottet« i Utterslev, en af egnens første etageejendomme. Overleveringen siger, at på dette sted lå den gård, hvor Karl Gustav en tid havde opslået sit kvarter, men hvor han flyttede fra, da stedet blev bombarderet.

ceintens voldanlæg, ligesom hospitalet trafikmæssig set vil få en udmærket beliggenhed. Det er hensigten, at den første del af hospitalet vil blive opført på nuværende kolonihave områder, nemlig mønsterhavekolonien »Bavnøhøj«. Selvom grundejerforeningen »Toftevang«s areal ikke er fuldt udnyttet til villabebyggelse, er det alligevel forstaaeligt, at man har protesteret, for efter hospitalsplanerne vil det i løbet af et tiår blive aktuelt at videreføre hospitalsbyggeriet i et sådant omfang, at der for at skaffe det nødvendige grundareal, vil blive brug for at ekspropriere et stort antal villaer. Det drejer sig om 65 én- og tofamiliehuse.

I forbindelse med Brønshøjdistriktets fremtidige udvikling arbejdes der ogsaa med en løsning af spørgsmålet om bydelens trafikale forbindelser. Der har været nævnt flere planer. En går ud på, at der skal indrettes en s-banestation ved Brønshøj torv med forbindelse over Utterslev til Slangerup-banen, når denne elektrificeres. Efter en anden plan foreslås det, at Brønshøj blot trafikmæssig aflastes med en hurtig trolleybus-linje ad Hvidkildevej til Rådhuspladsen. Køretiden skal kun blive 17 minutter.

Fra den snart 800 år gamle kirke over den idylliske landsbysmedie gennem et halvsekels lidt mere udførlige beretning — det er dog den tid vi selv tilhører, og som vi nikker genkendende til — er vi i denne kavalgade nået frem til de moderne 10-etages punkthuse. Større diametrale modsætninger, større yderpunkter i udviklingen af en lille dansk bondeby kan vel næppe findes. Og hermed slutter historien om en landsby, der blev til en sjettedel af hovedstaden.

I årene før sidste krig besluttede De sjællandske Landboforeninger at henlægge det årlige dyrskue til arealerne ved Bellahøj. Dette dyrskue har siden været en af sommerens store begivenheder for København. Øverst udsigt over dyrskuepladsen. I midten et billede fra lystgården »Bellahøj«s hovedbygning. I flere slægtled var den i slægten Lütkens eje. På dette billede, der er fra tredserne, er kommandørinde Lütken ved at stige til vogns. Nu er der restauration i ejendommen. Det nederste billede er en model af den såkaldte punkthusbebyggelse, som Københavns kommune har projekteret paa en del af Bellahøjs arealer. Det bliver høje, fritliggende huse i indtil 10 etager. Hvor vejene nederst til højre skærer hinanden er krydset mellem Borups Allé, Frederikssundsvej og Bellahøjvej.

